

024
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
64. szám   KIADVÁNYAI   64. szám

1051898

A SZENTÍRÁSI EREDETŰ
SZEMÉLYNEVEK
A VÁRADI REGESTRUMBAN

ÍRTA
GALAMBOS LÁSZLÓ

B U D A P E S T
KIADJA A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
1 9 4 2

ÁRA 1:20 P

045567
S
M. Nyelv. 6. 6

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
64. szám   KIADVÁNYAI   64. szám

1051898

A SZENTÍRÁSI EREDETŰ
SZEMÉLYNEVEK
A VÁRADI REGESTRUMBAN

ÍRJA
GALAMBOS LÁSZLÓ

B U D A P E S T
KIADJA A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
1 9 4 2

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növekedéskönyv
1942. évi 2573. sz.

Bevezetés.

A Várad Regestrum gazdag névanyagából a szentírási eredetű személynevekkel foglalkozunk. Kereszténységre térésünk kezdetén az egyházi névanyagnak nem csekély részét teszik ezek a nevek. Nemcsak nálunk van ez így, hanem a környező országokban is (vö. FRANZ TETZNER, *Namenbuch*.² 1894. 4. Universal Bibliothek 3107—8.). Oka a Szentírás tüzetesebb ismerete a papság körében és a vele való alapos foglalkozás. A teológiai oktatás kiinduló pontja és végcélja a Szentírás tanulmányozása: „Fundamentum autem, status et perfectio prudentiae scientia est sanctarum Scripturarum“ (Rabanus Maurus: *De clericorum institutione* p. 1. l. III, c. 2). Továbbá a VIII—XII. században készült sok német és latin szentírás-magyarító glossza is bizonyítja, hogy mennyire foglalkoztak a Szentírással (KNÖPFLE—HEFELE, *A kat. egyháztört. tankönyve*.³ 1903. 267). Érthető ebből a sok szentírási eredetű név. A keresztelő papok alapos szentírási ismerettel rendelkezvén természetszerűleg innen merítették a szükséges nevek egy részét a kereszteléskor.

A szentírási nevek művelődéstörténeti szempontból érdekes tanulságot nyújtanak. Vizsgálhatjuk a névadási indítékokat, a nevek használatát, s összehasonlítást tehetünk e tekintetben magyar eredetű neveinkkel. Nagy részüket ma már nem használjuk keresztnevként; a használatból kiszorították őket egyébként, az egyes korok divatjával járó nevek, de megmaradtak mint család- és helynevek.

Nyelvészeti tekintetben is megvan a fontosságuk. Tanulságos a nevek alakulásmódja, a képzők használata, s a ragozást nézve is találunk jellegzetes adatokat.

Velük kapcsolatban még egy fontos és nehéz kérdést kell tárgyalnunk. Hogyan történt a kereszteléskor a névadás a középkorban? S azóta is mi az Egyház álláspontja a keresztelési névadásban? Igyekszünk megvilágítani ezt a kérdést abban a mértékben, amint adatok állanak rendelkezésünkre, vagy a gyakorlatból elvi megálapításokat levonhatunk.

I.

A kereszt'ségi névadás.

A magyar névrendszerben fordulópontot jelent a kereszténység. Az ősi magyar nevek egyideig együtt élnek az új, kereszténység hozta nevekkel, később azonban majdnem teljesen

elenyésznek, hogy helyet adjanak a keresztény neveknek. Hogy miért nem szerepelnek mindjárt kezdetben csak a keresztény nevek, s miért van sok pogány név is az oklevelekben, arról valamelyes fölvilágosítást kaphatunk, ha megvizsgáljuk az Egyház névadási gyakorlatát a középkorban. Ehhez pedig a régi zsinati határozatok, misekönyvek, de első sorban a szertartáskönyvek tanulmányozása szükséges.

A magyar szertartáskönyvekkel RAJNER LAJOS foglalkozott „A Rituale-kérdés Magyarországon“ (1901.) című könyvében. Legrégibb szertartáskönyvünk az esztergomi Obsequiale 1525-ből való, Velencében adták ki; ma az Egyetemi Könyvtár őrzi. RAJNER vizsgálódásainak eredményét a következőkben foglalja össze: „Hazánkban, nemzetünknek a keresztény hitre való térése óta egész a hitújítás kitöréséig, tehát több mint félezred éven át minden változás nélkül egy és ugyanazon szertartásos könyv volt törvényesen előírva, szakadatlan használatban. Törvény és gyakorlat egyaránt szentesítették azt és az esztergomi egyház hűséges őre volt ezen szertartásos könyvnek.“ (81.) A régi gyakorlat megőrzését bizonyítja, hogy a rubrikák között az alámerítés szerepel, holott a vízzel való leöntés már a XII. században szokásban volt nyugaton (i. h. 81—2).

Ha ez így van, vagyis hogy a legrégebbi fennmaradt szertartáskönyvünk lényegében egyezik a ma is használatban levő és a trentói zsinat után 1614-ben kiadott Rituale Romanummal, amely az addigi általános gyakorlatot rögzíti meg, akkor bizton mondhatjuk azt is, hogy Magyarországon a keresztességkor való névadás is egyezik más országok és az egyetemes Egyház gyakorlatával.

A következőkben a BUCHBERGER szerkesztette „Lexikon für Theologie und Kirche“ (21935.) nyomán haladunk. Ez a VII. kötet 432. hasábján a „Namen“ címszó alatt a következőket írja: Az Egyház nem követelt névváltoztatást a fölntettek keresztelésekor; ez a változtatás legfőljebb csak egyes esetekben történt. Új név adásával csak a gyermekkeresztelés-től kezdve találkozunk. Majd a VIII. kötet harmadik hasábján a védőszenttel foglalkozva ismerteti a németországi szokásokat. Itt az a szokás, hogy keresztnevként valamely szentnek a nevét választják, már a VIII. században előfordul, de még századokon keresztül virágzik az ősgermán névrendszer, s püspökök, papok is gyakran viselnek pogány neveket. Hisz ismeretes, hogy VII. Gergely pápának eredeti neve: *Hildebrand* is pogány volt. — Lassan azonban kiszorítják ezeket a latin és görög eredetű keresztnevek.

Érdemes visszapillantást vetni a korai középkorba is, hogy milyen adataink vannak a keresztény névadásra. Szent Cyprián (III. sz.) említ két *Péter* és *Pál* nevű püspököt, s egy *Mózes* hitvallót. Alexandriai Szent Dénes

(† 264.) tanúsítja azt a szokást, hogy egyesek az apostolokról nevezik el magukat. A IV. században kezdenek a keresztények bibliai nevet választani. Eusebius († 339.) említ öt egyiptomi férfit, kik mártíromságuk előtt pogány neveiket elhagyták, s *Illés*, *Jeremiás*, *Sámuel*, *Izaiás* és *Dániel* nevet vettek föl. Szent Ambrus († 397.) és Aranyszájú Szent János († 407.) buzdítja a hívőket, hogy gyermekeiknek éretnyes férfiak és vértanúk nevét adják. A keresztségi névadást először a XIV. századi szertartáskönyvek és zsinati határozatok méltatják figyelemre (Lexikon für Theologie und Kirche VIII, 3—4).

Nálunk az 1279-i budai zsinat foglalkozott először ilyen értelemben a keresztségi névadással. A zsinati határozatok 88. pontja szerint megállapították a keresztség formuláját a nép nyelvén. Továbbá kimondta a zsinat, hogy szükség esetén világi ember is keresztelhet, de nevet ne adjon a gyermeknek; azt csak a pap adja, ha eléje kerül a gyermek. Azután elrendelték azt is, hogy háromnál több keresztszülő ne fogadjanak el (PAULER, A magyar nemzet története.² 1899. II, 360). — Úgy látszik, történetek visszaélések a kereszteléssel, illetőleg a névadással, azért volt szükség ezekre a határozatokra. Tehát a pap adott nevet a megkereszteltnek, s valószínűleg az előző időben is így történt.

Most még azt kell megvizsgálnunk, hogy mit tanítanak az egyes teológiai tankönyvek a keresztségi névadásról. Az olasz Franciscus Stella (*Institutiones liturgicae.*² Romae, 1895.) szerint régente hívsvét előtt a keresztelendők nevét egy táblára fölírták a templomban, akár keresztény szülőktől származtak, akár pogányoktól. A megkeresztelendők vagy megtartották a nevüket, vagy újat választottak; akik pogány nevüket elvetették, mindig újat (természetesen keresztényt) vettek föl. Azután nem mindig a keresztelő adta a nevet, hanem olykor a szülő is, de sohasem a fölvevő. Végül pedig azt tanítja Stella, hogy az első keresztényeknek leginkább a *Péter*, *Pál* és *János* nevek tetszettek, amint ezt Alexandriai Szent Dénes is tanúsítja (291).

Noldin (*De Sacramentis.*¹¹ Oeniponte, 1914.) tanítása a következő: „Nullum quidem existit praeceptum nomen alicuius sancti baptizando imponendi, quare peccatum non est nomen profanum vel ethnicum eidem imponere, nisi sit nomen hominis impii. Parochus autem pro viribus curare debet, ut nomina sanctorum imponantur; si tamen impedire non potest, quominus nomen impii alicuius imponatur, ideo baptismus negandus vel differendus non est, sed puer baptizandus est addito submissa voce nomine alicius Sancti.“ (95.) Sőt ez a „submissa voce“ sem szükséges, amint a Codex Juris Canonici (1918.) rendelkezéséből látható. A 761. canon így szól: „Curent parochi ut ei qui baptizatur, christianum imponatur nomen; quod si id

consequi non poterunt, nomini a parentibus imposito addant nomen alicuius Sancti et in libro baptizatorum utrumque nomen perscribant.“ A *Rituale Romanum* (Ratisbonae, 1935.) meg is. okolja, hogy miért válasszanak keresztény nevet: „Et quoniam iis qui baptizantur, tamquam Dei filiis in Christo regenerandis, et in eius militiam adscribendis, nomen imponitur, curet, ne obscena, fabulosa, aut ridicula, vel inanium deorum, vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur, sed potius, quatenus fieri potest, Sanctorum, quorum exemplis fideles ad pie vivendum excitentur, et patrociniis protegantur“ (Titulus II. cap. 1. 70). A *Rituale Romanum* és Noldin tanítását ismertette már SCHWARTZ ELEMÉR is (MNY. XXVI, 183).

Ha tehát a magyarországi kereszténység terjedésével egy időben dívó általános egyházi gyakorlatot nézzük, mindjárt megértjük a nálunk még a XIII. században személy- és keresztnevként előforduló ősmagyar neveket. S azon sem ütköznünk meg, ha egyháziak viselnek ilyen neveket, mert abban a korban még nem követelte az Egyház, hanem csak tanácsolta az egyházi neveket. S a magyarok jórésze megtérésükkor a fölnöttek keresztelési gyakorlatát követve nem változtatta meg nevét, sőt még gyermekeinek is ősmagyar nevet adott. Ezért van a sok pogány név, s ebből magyarázható az is, hogy egyes nevek, mint a *Gyula*, *Géza*, *Árpád*, *Béla*, *Jenő* stb. ma is használt keresztnevek. Ezek egyrésze ugyan a pártfogó szent nevének a szorgalmazásával lassan eltűnt, de a XIX. század elején ismét fölleledtek. Amelyik fönnmaradt, azt valamilyen szenttel azonosították.

Ezzel nincs ellentétben, amit JAKUBOVICH EMIL ír a keresztnevek kétféleségéről (MNY. XXIII, 238). Történhetett névváltoztatás a kereszteléskor, különösen az előkelők családjában (*Aba — Sámuel*, *I. Géza — Magnus*). Esetleg az is lehetséges, hogy egyes esetekben a keresztény név mellé magyar nevet is választottak. Néha talán megkülönböztetésül, máskor meg a nemzeti hagyomány ápolására. Talán erre adatunk a XIV. században élő Beesei Imre három fiának *István*, *Gergely* és *Tamás* keresztnevek mellett szereplő magyar neve: *Töttös*, *Vesszős* és *Törises* (JAKUBOVICH: MNY. XXIII, 239).

II.

A keresztnevek alakulása.

A névadással szorosan összefügg s annak valamiképpen folytatása a kereszteléskor kapott név alakulása, fejlődése és használata. Adatok híján jobbára föltevésre vagyunk utalva. Első nyelvemlékeinkben a névhasználat gyakoriságára nézve vetekednek még a magyar nevek az egyházi nevekkal. Később az egyházi név nyomul előtérbe.

A keresztnévek alakulásmódjával MELICH (SzlJövsz. I/2. és MNy. X.) foglalkozott behatóbban. Eleinte az volt az általános vélemény, hogy az *-us* végű kereszt- és közneveink közvetlenül az egyházi latinból, az *-us* nélküliek pedig olyan idegen nyelvekből valók, ahol e nevek is *-us* nélküli alakban szerepeltek. MELICH (MNy. X.) ezzel az általános fölfogással szemben ez utóbbiakat is a magyarból magyarázza olyanformán, hogy a magyar nyelvérzék a latin *-us*-t — mivel összeesett a magyar *-s*, illetőleg *-us* kicsinyítővel — becézőnek érezte, elvonta, és az így keletkezett alakot tőalaknak tekintette. Ezt a magyarázatot nem fogadta el mindenki, azért nemrég az elvonások mellé egy másik elméletet is állított föl, amelynek lényegét a következőképpen foglalja össze: „A latinból készült fordításokban azonban azt is meg lehet állapítani, hogy a fordítók a casus obliquusban álló latin tulajdonnév, köznév latin ragját sok esetben magyar raggal helyettesítették s a latin rag helyettesítése után visszamaradt »tövet« alanyesetül is szolgáló magyar »nominativus«-nak tették meg.“ (MNy. XXXVI, 146.)

Lehetséges, hogy e nevek egyrésze csakugyan a casus obliquus alapján terjedt el. De nem lehet kizárni, legalább is az adatok nagy részében, hogy más fejleménnyel kell számolnunk. Mégpedig a nevek elterjedése és alakulásmódja tekintetében a kereszteléskor adott névalakból kell kiindulnunk. Különösen keresztelésségre térésünk kezdetén, de később is.

A térítés, prédikálás, szentírás- és evangéliummagyarázat kezdetben sok helyütt tolmács útján történt. Ilyen alkalmakkor azonban mégsem szerepeltek olyan gyakran az egyházi nevek, hogy belőlük fordítás, tanítás révén magyarázhattuk e nevek elterjedését, szinte általánosságban. Hanem visszatérve a kereszteléskor adott névre, a következőképpen kíséreljük meg a nevek alakulásának magyarázatát: Tudjuk azt, hogy éltek itt már keresztények. Ezek is segíthettek a névadásban. Azonban a nevek legnagyobb része mégis a Szentírásból, a Martirologiumból és a naptárból (miskönyv, breviarium, naptár) valók. S csak kisebb számban vannak az idegenből, fordításokból, rokoni kapcsolatokból stb.-ből származó nevek. Mármost a keresztelés alkalmakor, s különösen kezdetben — amikor névváltoztatás volt — tömegével kellett nevet adni a megkeresztelteknek. (Így érthető meg a Szentírásból való nevek nagy tömege.) A keresztelő pap — nemzetiségét nem tekintve — latinul keresztelt. Valószínű az is, hogy keresztelésségre térésünkkor a nevet nem a keresztelt választotta, hanem a keresztelő (l. I. fejj.). Ez mondta meg — minthogy magyarul nem igen vagy csak keveset tudott — azután latinul, hogy „ez a neved“. Pl. *Jacobus*. Ezután már az élő nyelv alakító hatása kezdte meg munkáját e néven. Használta így is, magyarországi latin kiejtéssel: *Jakobus*-t mondva. Formálta, alakította, ha többen voltak egy helyen vagy egy családban. Lett belőle *Jakob*,

később illeszkedéssel *Jakab*. De nemcsak ez a módja a becézésnek, hanem tovább is rövidült, *Jak* lett belőle. Ez ismét kapott különféle képzőt: *Jaksa, Jakus, Jakó ~ Jákó* stb.

Még egy nehézséget kell eloszlatoznunk. SZINNYEI JÓZSEF (I. MNy. XXXVI, 146) lélektani — vallási okokból valószínűtlennek tartja, hogy egy magyar **Szent Petrus (Petrus!)* alakot becézőnek fogjon föl a nyelvérzék, és ebből elvonással keletkezzék egy későbbi *Szent Péter*. Erre vonatkozólag megjegyezhetjük a következőket: 1. Egyes szentek neve, akiknek a neve csak prédikációkban a tolmács ajkán fordult elő, vagy később a szentek legendáinak a fordítása útján került át hozzánk, terjedhetett MELICH legújabb magyarázata szerint. 2. Ami a kicsinyítő képzőket illeti, azokról azt kell mondanunk, hogy az ómagyarban nem annyira kicsinyítő, becéző értelmű volt, hanem inkább névképzésre szolgáltak. Erre vonatkozólag NÉMETH GYULA „A honfoglaló magyarság kialakulása” című könyvének a 283. lapján így ír: „Régi magyar személynévünknek egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy rendszeresen becéző képzővel fordulnak elő. (Ilyenek már *Ógurda, Ügyek, Levedi*.) A képző azonban nem lényeges alkotó eleme a névnek, el is maradhat, sőt helyébe más képző is léphet. Olyanforma dolog ez, mint ha ma nálunk valakit, akinek *János* a neve, egyformán lehetne *Jánosnak, Janinak, Janikának, Jancsinak* hívni és írni. Ma a becézőnevek csak familiaris használatra korlátozódnak. A régi magyarban ez nem így volt.”

A keresztnévek az életben nagyon sokszor elszigetelődtek a prédikációban használt nevektől, s önálló életet éltek. Nem lehet figyelmen kívül hagynunk még a betelepült idegenek révén elterjedt névváltoztatásokat sem. Úgyszintén egyes esetekben számolnunk kell az idegen keresztnévek által elterjesztett nevekkal is. — Tehát a keresztnévek többsége nem fordításokból, hanem a keresztelekor adott névalakból népi úton terjedt el, alakult és változott különféle formákon keresztül.

III.

Az ószövetségi személynévek.

Abel, Ἀβελ, héb. *Hebel*: *Abel*. Ádám fia. A gör. kel. szláv fordításokban: *Avelo*, a róm. kat. szlávban *Abel* (SzIjövsv. I/2, 151).

242: *Abel* (servus). 273: *Abel* Archidiacono de Herdeud.

Abraham, Ἀβραμ, Ἀβραάμ, héb. *ʾAbrām* és *ʾAbrāhām*: *Abrahám*. A gör. kel. szláv fordításokban: *Avraam*, a róm. kat.-ban *Abraham, Abraam*; Velencében, Dalmáciában: *Habraam* (SzIjövsv. I 2, 152).

45: *Abrahā* de villa Cupanchi (fideiussor). Szókezdő *h*-val: 139: *Habraham* (fideiussor). Szóközépi vagy hiatusöltő *h* nélkül: 291: *Abraam* (filius Bucanis). A kettős *aa* lehet a hosszú-

ság jele. SZINNYEI (MNY. XXII, 170) *Abraám*-nak olvassa a HB.-beli *abraam* adatot. A kettős *aa* már összevonódott: 242: *Abram* (feruiens) | 375: *Abram* de villa Kaba (imp.). Hn.: 47: de *Abram*; egy falu neve, KARÁCSONYI (263) állítása szerint ma Alsó- és Felső-*Abrány* Borsod megyében; CSÁNKI I, 601: Felső-*Abrány* Biharban és 509: *Abrány* falvak és puszták neve Szabolcs megyében is. Latin *m* ~ magyar *m* > *n* > *ny* (vö. FLUDOROVITS: MNY. XXVI, 379).

Az *Abram* lehet a bibliai alak átvétele, de valószínűbb, hogy magyar alakulat az *Abraham*-ból. A két magánhangzó közötti *h* kiesik, az egymás mellé került magánhangzók összevonódnak. *Abraham* > *Abraam* > *Abram* (vö. HORGER: MNY. IX, 114 és MIKOS: MNY. XXXI, 153). Az *Abrahám* első *á*-ja pedig az *á* megnyúlása a hangsúly következtében (vö. HORGER: MNY. XXXIII, 49).

Az *Abrahám* mohamedán alakváltozata: 137: *Ibrachin* Archidiaconus de Zobufflou. 200: *priftaldo Ibrachin*. Talán török származású (?), vagy ilyenek között élő embert kereszteltek *Abrahám*-nak, akinek a neve azután török ajkon *Ibrahim*-má lett. Ilyet említ PAIS (MNY. XXX, 126—7) is a zalamegyei Becsvölgye vidékéről. Ebben a települési körzetben szintén járatosak voltak az ótestamentumi nevek, sőt a *Zsidó* név is előfordul mint személynév. — Az *Ibrachim* ~ *Ibrahim*-ból a *h* és a csökkentett nyomatékú *i* kiesésével vált az *Ibráhim* > *Ibráim > *Ibrány* hn. (vö. HORGER: MNY. XXV, 255). — A Bibliában és ennek megfelelően az egyh. latinban *Abraham* és *Abram* férfinév van. Az EtSz. (I, 7) szerint van *Abran* is; de ez csak mint helynév fordul elő a Szentírásban (Józsue 19 : 28.); személynévként nem használatos.

Absalom, Ἀβεσσαλώμ, héb. 'Absálōm: *Absalom*, *Absalon*, *Absolon*. Dávid fia.

45: *Abfolon* (imp.). 24: *Abfolonem* de genere Ratha, de villa Tolna. 150: *Abfoloni* filio Hurt. — 212: *Abfalon* (minister Regis) | 276: *priftaldus Abfalon*. 345: filios *Abfalonis* . . . *Abfalonem* (!), majd pedig filijs *Abfalonis*; 354: Ioannes filius *Abfalonis* | 385: ioubagio Iohannis filij *Abfalonis*. Az adatok egyrészében a latintól eltérőleg a második szótagban *a* helyett *o* van. Az *Absalom* kiejtése ma is ingadozó. — E név nincs meg az EtSz.-ban.

Adam, **Adamus**, Ἀδάμ, héb. 'Adām: *Adám*.

Nom.: 85: *Adamus* de villa Nata (imp.). 172: *Adam* filius Pote | 322: *Adam* filius Bolofoy (imp.); dat.-a *Adę*. Acc.: 376: per *priftaldū* vnum nomine *Adam*. Gen.: 385: in fide *Adę* filij Pata. Abl.: 339: coram arbitris . . . *Adam*. — A magyar és a latin adatok szétválasztása nehéz, minthogy kétféle nominativus, *Adae* genitivus és gyakran ragozás nélküli alakok járatosak.

Az EtSz. (I, 15) szerint a magyarban előbb *Adám* volt, s ebből *Adám*, mivel a latinban is *Adām*. FLUDOROVITS (MNY. XXVI, 52) szerint: a latin *ā* ~ magyar *á* a második szótag hosszú *á*-ja előtt; SZINNYEI (MNY. XXII, 169) szerint HB.: *adamut* olv. *Adámút*. — A magyarban van *Adámos*, *Adámos* helynév (CSÁNKI V, 866). Lehetséges, hogy ez a latin *Adamus*-nak személynévként való átvétele (vö. EtSz. I, 15), s megmaradt ebben az alakban, mivel egybehangzott a magyar -us képzős személynévekkel. De lehetséges az is, hogy az *Adám* magyar becézője.

Ananias, Ἀνανίας, héb. *Hananiâh*: *Ananiás*. Dániel társa. Cseh *Ananiáš* (SzlJövsz. I/2, 154).

188: priftaldo *Anania* de villa Buc. 236: contra *Ananiam* conuillanum | 330: citauerunt filios Gunter .f. *Ananiam*, *Azariam*, & *Miffaelem*. Gunter fiai: *Ananiás*, *Azariás*, *Mizael*. Dániel három társának a neve. — Érdekes névadási mód: egy családban három együtt szereplő bibliai személy nevére keresztelik a gyermekeket. Hasonló eseteket láthatunk a régi magyar névadásban is, amikor egy családban jelentéstani viszonyban lévő neveket adnak, pl. *Csiperke* és *Gilvád* stb. (vö. PAIS, Régi személynéveink jelentéstana: MNY. XVIII, 95). Vagy pedig ugyanazon név változatait használják a családi összetartozás és személyi megkülönböztetés jelölésére. 1327: *Endre* et *Andree* filiorum *Endere* (Oklsz.; vö. PAIS: NyK. XLIV, 327). — Az EtSz.-ban nincs meg ez a név.

Anna; Ἀννα, héb. *Hannâh*: *Anna*. Olasz *Anna*, gen. olasz *Netta*, *Ninna*; cseh *Hana* stb. (SzlJövsz. I/2, 155). Jóllehet az Ószövetségben Sámuel anyjának a neve is, személynévként mégis inkább Szűz Mária anyja révén terjedt el. — A latin emlékek tanúsága szerint már a legrégebb időktől fogva sűrűn használt keresztnév (EtSz. I, 100).

353: *Anne* (domina).

Azarias, Ἀζαρίας, héb. *Azariâh*: *Azariás*. Dániel társa. 62: priftaldo *Azaria* de villa Tinod. 329: adduxit *Azariâ* de villa Nechemer (testis) | 330: *Azariam* (reus; l. *Ananias*). 351: *Azarias* (fideiussor). — PPB. 612 föl akarta újítani, de nem terjedt el (EtSz. I, 200). PAIS (MNY. X, 256) szerint az *Azariás* rövidített formája ismerhető föl a Pápa-vidéki 1245, 1255: *Ozorsuka* helynév első tagjában.

? **Bela**, Βαλαάκ, héb. *Bela'*: *Béla*. *Bela* az Ószövetségben Edom királya és Benjamin fia.

254: *Bela* (ioubagio castris) | 329: *Bela* (Centurio). 113: ioubagiones *Belae* de villa Guolozka. 341: a gloriofissimo Rege *Bela* | 358: a Rege *Bela*. 241: impecierunt Libertinos . . . *Belat*, Egidut, Tadeufut: mind magyar tárgyraggal (vö. MELICH: MNY. X, 198); olvasása az EtSz. (I, 344) szerint *Be[ë, e, é]lát*. Ugyancsak az EtSz. (i. h.) mondja, hogy a *Bela* e-je zárt és nyílt e; ebből egyrészt *Bella*, másrészt *Béla* lett.

A *Béla* személynév eredete nincs tisztázva. Az EtSz. (I, 345) legvalószínűbbnek tartja MFL. föltevését; e szerint az ótestamentumi *Bela* név mása. Károlyi Gáspár *Bélá*-nak is fordítja. E magyarázat azon alapszik, hogy az Árpád-korban sok bibliai név szerepel, első sorban a VR.-ban. — MELICH (SzlJövsz. I/2, 102) a 'candidus, albus' jelentésű szláv *bělo* melléknévből alkotott, s a latin *Albanus*, *Albaninus*, *Albinus* vagy *Blancus* név szláv fordításának mondja. A latin *Albinus* a középkorban el volt terjedve Velencében, Isztriában, Rómában, Apuliában, Dalmáciában, Stájerországban és Csehországban. A *Béla* általában női név, férfinévként csak a szerb-horvátban van meg. — Az EtSz. éppen ezért nem tartja valószínűnek a mi *Béla* nevünknek belőle való származását. Ez ellen fölvehetjük azt is, hogy a régi magyarban gyakori a *fehér* szó mint személynév. A VR. 169: *Fehersa* éppen férfinév. Lehetnének a *Béla* személynevek a magyar nevek fordításai is. Mint idegen név előkelőbbnek hathatott. — Nem fogadja el az EtSz. (I, 345) a törökből vett magyarázatot sem. Az ótörökből való ó-egyh. szláv *byla* 'vornehmster, grosser', közép-görög βολιός, βολιός áll legközelebb a magyar névalakhoz.

A törökből származtatja a magyar *Béla* személynevet NAGY GÉZA (Turul 1906: 63). A *Béla* név előzőjét a nagyszentmiklósi kincs *Buēla* (BOYHAA) névalakjában látja. Azután hivatkozik Albericusra, aki *Bélá*-t *Pugil*-nak mondja, s szerinte *Pugil* a *Béla* névnek *Bughila*, *Buhila* alakban használt régi változata. Fölvesz még egy közbeeső *Beghila*, *Behela* formát is; ezt, mivel közel van a *Michael*-hez, ezzel azonosítja, s azt tartja, hogy ily módon szorította ki a *Béla* név a *Michael* nevet az Árpád-családból.

Ha ez a magyarázat így nem is fogadható el, mégis a törökből való származást valószínűvé teszi a következő történelmi megfontolás is. Mihály herceg fia Vászoly pogány módon házasodott, s fiait: Andrást, Bélát és Leventét pogány hitben nevelte. Andrást később Oroszországban (ekkor kaphatta a keresztény nevet; az *András* jellegzetes orosz név), Bélát Lengyelországban keresztény asszonyaik térítették meg. Levente hű maradt pogány hitéhez (HÓMAN—SZEKRÜ, Magyar Történet.² 1935. I, 234). *Béla* megtartotta pogány nevét, mert a fölnöttek keresztelésekor nem kellett szükségképpen a nevet megváltoztatni. Az Árpádok családjában egyébként is gyakori a magyar, illetőleg a török eredetű név. *Levente*, *Géza*, *Aba* (*Sámuel*) s *Géza* fiai: *Almos* herceg, *Kálmán*. Ez utóbbi is valószínűleg török eredetű név. S föltűnő, hogy a *Béla* személynév királyaink között elég gyakori volt. Néhány századdal később a keresztény nevek sürgetésével ez is kihal, mint a többi ősmagyar személynév, s csak a XIX. században kezdik használni, amikor már előzőleg *Szent Adalbert* (PPB. 612) és *Albert* (NyÚSz.) nevével azonosították. Az első *Béla* Széchenyi István-

nak 1837-ben született fia (TOLNAI: Nyr. XXXI, 151, MNy. I, 367). — Minden valószínűség a török eredet mellett szól.

Béniamin, Βενιαμίν, héb. *Binjámin*: *Benjamin*. Jákob fia.

247: *Beniamin* vicearchidiacono de villa Nadan | 382: *Judice Beniamin* Vicearchidiacono. 351: *caufam Benjamin*. 247: *Beliamin* facerdotis de villa Zigholm. — HORGER (MNy. XXII, 322) szerint $n > l$ hasontalanulás a szomszédos $m (n)$ hatására: *Beniamin* > *Beliamin*, mint *Dēmēnk* > *Dömölk*. Az EtSz. (I, 359) tévesen értelmezi (? 'Sohn meines Schmerzens'). Javította KOVÁCS MÁRTON (Nyr. XLIV, 223). A *Benjamin* jelentése 'Glückskind'. PPB. 612 is *Béliámin*-t olvas a *Béniámin* mellett (vö. EtSz. I, 358).

Bethlehem, Βηθλεέμ, héb. *Bêt-lehem*: *Bethlehem*. Róm. kat szláv fordításokban: szlovén, VUK-féle horvát-szerb, hazai paul. bolgár, lengyel: *Bethlehem*, *Betlehem*, cseh, tót, dalmát, horvát, olasz-szlovén: *Betlem*, R. cseh: *Bethlehem*. A *h* nélküli adatok az olasz *Betleem*-ből valók, míg a *h*-sok a Vulgatából. A gör. kel. szlávtságban *Vitleem*, *Vitlejem*, *Vitliom*, *Vithleem*, *Vithliem* van (SzlJövsz. I/2, 161).

81: *impeciūt Bechleem* (nom. is így, reus); a *c* íráshiba t helyett. 356: *coram Betlem* (vicarius comitis).

HORGER (MNy. XXX, 70) szerint a *Bethlehem*-ből és hozzátehetjük a *Betleem*-ből *tede* > *te* típusú egyszerejtéssel lett *Betlem*, ebből szóvégi $m > n$ hangváltozással a *Betlen* mai alakjában. — A *Bethlehem* nálunk személy-, később család- és helynév lett. Köznév is lett belőle: *betlehem*, a karácsonyi játék és a hozzávaló templom neve (vö. EtSz. I, 386). — Egy XVIII. század elejéről származó szepesi Krónikában is *Bethlen Gábor* neve *Bethlehem* (1619.) alakban szerepel (I. WERTNER MÓR: Nyr. XLII, 264). Sőt a nép sokhelyütt *Bethlen* v. miniszterelnököt is *Bethlehem*-nek nevezi.

Daniel, Δανιήλ, héb. *Dániël*, *Dániël*: *Dániel*. *Dániel* próféta Babilonban. Olasz *Daniello*; szerb oklevelekben *Danil* (SzlJövsz. I/2, 163).

227: *cum Daniele* (de villa Dingonogu). — 266: *impeciūt Libertinos* . . . *Dan*. 188: *impeciūt Danū* (occisor). Mindkettő a *Dániel* csonkításával keletkezett alak; az utóbbi latin tárgyraggal *-us* képzős magyar kicsinyítőből. — PPB. 612: a *Daniel* megfelelője *Dán*, *Dani*, *Dániel*. A *Dániel* becézője Beregszászon *Danus* (Nyr. XXV, 526).

Bár a Szentírásban *Dán* (Jákob fia) gyakran szerepel férfinévként, mégsem gondolhatunk arra, hogy a mi adatunk innen eredne, mert későbbi neveink között nem szerepel, míg a *Dániel* elég gyakori.

Elias, Helias. Ἠλίας, héb. *Ēlijáh*: *Illés*. Próféta. Cseh *Eliáš*, *Heliáš*, hazai szlovén *Eliaš*, délszláv és gör. kel. szláv *Ilija* (SzlJövsz. I/2, 172).

38: *Elias* (ifmaelita de Nyr) | 42: *Elias* (ioubagio de Bekves). 67: *Elia* comite de Békes (!) | 84: arbitris . . . *Elia*. 120: impecière fures . . . *Eleam* de villa Vzlari. 136: fratris fui *Eliae*. 41: *Iliaz* (ifmaelita de Nyr). 42: *Ilię* comiti. 363: impecierūt ioubagiones Tauornicos Regine . . . *Ilia*. Az utóbbiakban már megtörtént a latin *e* ~ magyar *ē* > *i* változás (vö. FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 121). Sőt az *Ilia* alak annyira megmerevedett magyar becéző alak, hogy már nincs is ragozva. — Magyar becézőknek tekinthetjük a következőket is: 212: *Elea* (minister Regis de prouincia Zobolch). 215: . . . *Ela* (comprovincialis), de villa Tholna, impecierunt . . . | 254: per priftaldum nomine *Ela* | 383: priftaldo *Ela* || latin tárgyraggal: 306: impecijt conuillanos fuos .f. *Elam* . . . — Szókezdő *h*-val: 84: feruiente *Helie* de Rabay || 361, 366: *Helias* (comes) || 368: . . . *Helia* comitibus. Az *ē* > *i* hangváltozással: 101: *Hylia* comite de Bekes. — Hn.: 45: villa *Ylye* = *Ilyeháza*, Cséke vidékén feküdt (CSÁNKI I, 611). — MELICH (SzlJövsz. I/2, 172) szerint a *Helias* és *Elyas* róm. kat. szláv közvetítéssel került át hozzánk, mert a gör. kel. alakból talán *Illye* volna várható.

A név későbbi fejlődése ez: a latin *l* (+ *e*, *i* + voc.) ~ vulg. latin *l* (+ *e*, *i* + voc.) ~ magyar *ly*, *ly* (*U*); *Illyés* ~ *Illés* < *Ēllyés* < *Eliás*. Adatok: 1240 k.: *Elyas* | 1313: *Elye* (?) | 1522: *Ilyees* | 1548: *ylyes* | 1602: *Illyés* (OkI Sz.; vö. MELICH: MNy. XII, 195, FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 378). — Az *Eliás* ~ *Illés* alakváltozatai: *Helus*, *Ilées*, *Ilia*, *Ilya*, *Ilies*, *Illu*, *Ylias*, *Elle* stb. (WERTNER: MNy. I, 326).

Esau, Ἡσαῦ, héb. *Ēsāu*: *Ezsau*, *Izsó*. Izsák fia. Az *Esau* az egyh. latinban ragozhatatlan (KLWb. 308). A VR.-ban ragozva van. — A XI—XII. században csak *Esau* fordul elő (SzlJövsz. I/2, 175). Az *Izsó*-ra a XIII. században az 1211-i *Hysou* (PRT. X, 504), *Ysou* (PRT. X, 510; vö. GÁCSER, Az 1211. évi tihanyi összeírás helyesírása és hangtani sajátosságai 11) és a VR.-beli adatok az elsők.

44: impecière conuillanos fuos .f. *Efaum*. 243: *Efau* comes de Hugofa és 31: *Ifov* comes de Vgofi; ugyanannak a személynek a neve, tehát az *Efau* és *Ifov* alakokat egy név alakváltozatainak kell tartanunk (vö. MELICH: MNy. XII, 194, EtSz. II, 123), vagy az *Efau* alakot a magyar *Ifov* latinjának kell tekintenünk. — 26: *Ifov* de villa Fulian (imp.) | 350: *Yfou* (patronus eccl. S. Andree de Zobodian) | 118: *Yfou* de villa Naduduor (imp.) | 323: *Yfou* (ioubagio). Ezek nom.-i alakok. Acc.: 149: impecijt conuillanos fuos . . . *Ifoum* de latrocinio | 157: impecierut . . . *Ifoum* | 163: impecijt *Yfoū*. 178: citaerunt filios Hylary .f. *Ifou* (úgy látszik, az utóbbi jegyzőkönyv szerkesztője mint magyar nevet nem tudta ragozni).

A magyar *Ezsau* ~ *Ēzsau*, *Izsó* fejlődése MELICH (MNy. XII, 195) szerint a következő: görög Ἡσαῦ > egyh. latin

Esau > magyar *Ěsau* > *Ěsou > *Isou* > *Isó* > *Izsó*. Vagyis a görög ἰ-nak latin *ē*, s ennek a magyarban *ē* felel meg. Ebből a szókezdő *ē* > *i*, s az *s* ~ *zs* későbbi magyar fejlemény (vö. az EtSz. II, 123—4 is). — A XIX. században az *Izsó* nevet az *Izsák*-kal és az *Izidor*-ral azonosították (uo.).

Gabriel, Γαβριήλ, héb. *Gabriel*: *Gábor*. *Gabriel* arkangyal (Dániel 8:16.). Vel. olasz *Gabriel*; szlovén *Gabriél*, horvát *Gabriel*, cseh *Gabriel*, *Gabruš*; a gör. kel. szlávoknál *Gavril*, *Gavriil* (SzlJövsz. I/2. 169).

74: *Gabriel* de villa Folth (imp.). 47: *Gabrielem* (convilanus) | 127: per priftaldum nomine *Gabrielem* de villa Oztanca | 178: per priftaldum nomine *Gabrielem* | 340: *Gabrielem* | 355: per priftaldum *Gabrielem* de villa Gab. 198: Iudice *Gabriele* Archidiacono | 260: *Gabriele* biloto | 275: *Gabriele* Vicearchidiacono. — Hn.: 209: de monasterio *Gabrielis*; ma *Gáborján-Monostora* a Berettyó mellett Bihar megyében (KAR. 213).

A *Gabriel*-lel függ össze a 253: *Gabrian* adat is. Lehet, hogy az előbbi helynév már akkor így szerepelt, csak érezvén a *Gabriel*-lel való összefüggést, visszalatinosították. A *Gabriel* rövidítése mint becéző forma ismerhető föl a 355. jegyzőkönyvben: villa *Gab*, azaz egy *Gab(riel)* nevű ember falva. A *Gab-us* kicsinyítővel van megtoldva (vö. MELICH: MNy. X, 196) és latinul ragozva a 318-ban: impetierunt *Gabum* pro latrocinió. PPB. 613: a *Gabriel* megfelelője *Gáb* és *Gábor*.

Henoah, Ἠνώχ, héb. *Hanōk*: *Hénok*, *Énok*. Szet nemzetiségéből (Gen. 5:18.) s még több férfi neve az Ószövetségben.

41: *Henuc* (ioubagio). Az *u* az akkori magyar nyelvállapotnak megfelelően zártabbá válással került az *o* helyébe.

Isaac, Ἰσαάκ, héb. *Išhāk*: *Izsák*. Ábrahám fia. Velencében és Dalmáciában *Ysac*-, *Isach* nak, Csehországban *y/aaac*-nak írták (SzlJövsz. I/2. 175). A név az egyh. latinban ragozhatatlan (KLWb. 449).

178: citauerunt filios Hylary .f. Ifou & nepotem eius .f. *I/aaac*. 212: *Y/aaac* (minifter Regis); ezt KARÁCSONYI (264) *Isaac*-ra javítja. 139: *Y/aaac* (fideiussor) hiatusöltő *h*-val. Egy centurio neve három jegyzőkönyvben különféle névalakban szerepel: 157: *I/aaac* | 254: *Y/aaac* | 329: *Y/aaac*.

SZINNYEI: (MNy. XXII, 162) a HB.-ben előforduló *y/aaac* névbéli betűkettőzést Vulgatabeli átvételnek tartja. SZABÓ DÉNES (MNy. XXXIII, 100) szerint a kettős *aa* valószínűleg a hosszúság jele. A latin *s*-nek *zs* felel meg. Ez már magyar fejlemény.

Jacob, Jacobus. Ἰακώβ, Ἰακώβος, héb. *Ia'kob*, *Ia'kobâh*: *Jákob*, *Jakab*. *Jákob* Izsák fia, *Jakab* apostol. Olasz *Giacobe*, *Giacomo*, *Jacopo*, romagnai olasz *Jacum*, vel. olasz *Jacomo*; gör. kel. szláv *Jakov*, orosz, bolgár *Jákob*, hazai kat. bolgár *Jaku*, szerb *Jakov*; róm. kat. szláv: kar. szlovén *Jakob*, hazai

szlovén *Jakub*, olasz szlovén *Jákom* (*Jakov, Jakob*), karszt. szlovén *Jakum*, horvát *Jakob, Jakov, Jako*, cseh, tót *Jakub* (újtest.), *Jákob* (ótest.), *Jakša*, lengyel *Jákub*. „Az ótest. *Jacob* nálunk ma is *Jákob*, a gör. kel. szlávságnál itt *Jakov* a szó. — A magyar *Jakab* régiebb alakja *Jakob* és *Jakov*; egyik alak se olasz, mert az olaszok, mégpedig a velenceiek az olasz szlovéneknél a *Jakum* formát terjesztették el. Nálunk a *Jakab* a *Jakov, Jákó* alakkal együtt szláv eredetű.“ (SzlJövsz. I/2, 175—6.)

Az egyh. latinban az ótestamentumi *Jācōb* ragozhatatlan (KLWb. 396 és GEORGES, LatWb. II, 5); ez érvényesül a mi adatainkban is. Az újtestamentumi *Jacobos* (> latin *Jacobus*) a hellén műveltség hatása alatt keletkezett a héber *Jacob*-ból. FLUDOROVITS (MNy. XXVI, 51) a *Jacob*-ot is az egyh. latin *Jacobus*-ból (vulg. latin *Jācobus*) származtatja latin *a* ~ magyar *á* megfelelésével. Minthogy a *Jacobus* rövidüléssel előbb *Jakob*, majd *Jakab* lett, nem lehet pontosan szétválasztani a magyar *Jákob* és *Jakab*-nak megfelelő adatokat. Megpróbáljuk mégis csoportokba osztani először a *Jacob*, majd a *Jacobus* és végül az ezekből alkotott becéző alakokat.

No m.: 105: *Iacob* de villa Giontoy | 126: ~ (filius Buns) | 206: ~ (ioubagio cafri) | 330: ~ filius Opfa. Acc.: 8: *Iacob* (conuillanus) | 29: ~ | 338: ~ (frater Bufu). Abl.: 90: arbitris *Iacob* | 296: priftaldo ~ filio Forcos | 342: praefente ~ ... filio Hurt. — A *Jacobus*-nak a következő formáit találjuk: Acc.: 41: impeciere ioubagiones ... *Iacobū* | 45: ~ de villa Achya | 59: impecierūt ioubagiones Micou ... *Iacobum*. Gen.: 8: *Iacobi* Vacīēfis Episcopi. Abl.: 174: *Iacobo* archiprecone | 239: ~ (conuillanus).

116: *Iacou* (executor) | 129: ~ (nom. és dat.) | 327, 374: ~ filius Pata || 48: *Iacon* (teutonicus de Felnemet), ahol *n* írás-hiba lehet *u* helyett, bár PPB. 613 szerint *Jacobus* megfelelői: *Jákón, Jákó, Jakab*. Becéző alakok *-ou* > *-ó* kicsinyítővel. — A 172: *Iac*⁹ alak a *Jakab*-ból rövidült *Jak* + *-us* kicsinyítő képző; tárgyesete latinosan *Iacum*. — A *Jak* + *-a* becéző ismerhető föl a 346: *Iacam* (servus) tárgyesetben.

A *Jakó* (*Iacou*) ó végződését HORGER (MNy. XXII, 282) deminutív-augmentatív képzőnek tartja. A *Jakab, Jákob* kicsinyítő alakjaira vonatkozólag vö. MELICH: MNy. X, 106, 154, 196, 198, TOLNAI: MNy. XXIII, 172, M. J.: MNy. XXXI, 72.

Ieremias, Ἰερεμίας, héb. יִרְמְיָהוּ: *Jeremiás*. Próféta. Olasz *Geremia*, cseh *Jeremiáš*, tót *Jeremiáš*, lengyel *Jeremiasz*, horvát szlovén *Jeremiáš* (SzlJövsz. I/2, 176).

351: *Ieremias* (imp.). Az *-as* végű egyh. latin nyelvi név a magyarban kivétel nélkül egyh. latin hangalakban marad (vö. MELICH: MNy. X, 105).

Ioab, יואב, héb. יֹאָב: *Joáb*. Dávid hadvezére. A név az egyh. latinban ragozhatatlan (KLWb. 437).

182: impecierunt *Ioab* (de villa Kezuga).

Ioachim, Ἰωακίμ, héb. *I^ehoiäkim*, *Iöiäkim*: *Joakim*. Hazai szlovén *Joakim*, a gör. kel. szlávban a név *Joakim*-nak hangzik (SzlJövsz. I/2, 178).

41: impeciere ioubagiones . . . *Ioacyn*; az *y i* hangértékben. 160: *Ioachin* de Lazdi (imp.; ue. 209: testis) | *Ioachin* archidiaconus három (174, 252, 286) jegyzőkönyvben, mint iudex és aconomus is | 290: *Ioachin* vicarius iudex Ladiflail comitis | 200: Iudicae *Ioachin* Biloto. Szóvégi *m*-mel 156: *Ioachim* villico. Hiatusöltő *h*-val: 288: arbitris *Iohachin* | 323: *Iohachin* (ioubagio) | 45: *Iohachin* (imp.), de gen.-a ugyanitt *Ioachin*. Tehát az adatokban a *h*-s és a *h* nélküli adatok váltakoznak egymással.

A Szentírásban van *Joakim* és *Joakin*; lehetséges mindkettő átvétele. De számolnunk kell egy szóvégi *m > n* változással is (vö. *Abraham*). A név az egyh. latinban ragozhatatlan (KLWb. 437); így van ez a mi adatainkban is.

Iob, Ἰώβ, héb. *Iiöb*: *Jób*. *Jób* az Ószövetségben istenfélő ember, a jámborság és türelem példaképe. A név az egyh. latinban ragozhatatlan (KLWb. 443).

273: *Iob* comite affeffore. 183: impecierunt . . . *Ioubot*. Az utóbbi magyar tárgyraggal; az *ou* kettőshangzó a hosszú *ó*-t helyettesíti.

Ionas, Ἰωνᾶς, héb. *Iönäh*: *Jónás*. Kis próféta. Olasz *Giona*; gör. kel. szláv *Jona*, róm. kat. szláv: horvát, osztrák szlovén *Jona*, hazai szlovén, tót, cseh *Jonás*, lengyel *Jonasz* (SzlJövsz. I/2, 178).

47: impecijt conuillanos fuos . . . *Ionam* de Abram.

Ionathas, Ἰωνᾶθαν, héb. *Iönätän*: *Jónatás*. A Szentírásban többször szereplő férfinév. Az egyik *Jónatás* Saul fia. — Lehetséges, hogy ebből való elvonás a 15: villa *ynata* (MIKOS: MNy. XXXI, 255). L. *Joannes* al. is.

Iordanis, Ἰορδάνης, héb. *Iardēn*: *Jordán*. Olasz *Giordano*; a szláv nyelvekben *Jordan* és *Jordán* (SzlJövsz. I/2, 178). — SLEUMER (KLWb. 445) szerint még *Iordan* és *Iordanes* nom. is lehetséges. A magyarországi latinságban *Iordanus* is, amint adataink is bizonyítják. A *Iordan* már magyar nyelvi rövidülés. Ezzel szemben az EtSz. (I, 128) az *Ardán* ~ *Ardány* (< *Jordán* ~ *Jardán*) címszó alatt a következőket írja: „A *Jordán* szn. KISCH. Nordsieb. Namenbuch szerint német eredetű; a germán *Iordanes*-ből lett a keresztény (lat.) *Iordanus*, s ebből a mi személyn-, ill. helyneveink.”

67: *Iordan* de villa Keze (imp.). 384: impecijt ioubagiones *Iordani* filij Ilarij. 174: *Iordano* praefecto castris. 361: castris ioubagionibus . . . *Iordā*.

Ioseph(us), Ἰωσήφ[(ω)ος], héb. *Iöseph*: *József*. Az Ószövetségben Jákob fia; az Újszövetségben *Szent József* Jézus nevelőatyja. Olasz *Giuseppe* (*Giuseffo*, *Iseffe*); gör. kel. szláv

Joszif, lengyel, cseh, tót, hazai kat. bolgár *Jozef*, hazai szlovén *Jožef*, stájer és krajnai szlovén *Jožef*, olasz szlovén *Josef* (š és ž). MELICH szerint a magyarban régibb alak a *Józsep*, vagyis latin *ph* helyén a magyarban *p* van. Mivel ez a jelenség szláv nyelvi sajátosság, fölvesz egy a mai szlovén *Jožef*-nek megfelelő régebbi *Jožep ejtést, s ebből származtatja a mi *Józsep* ~ *József* alakunkat. A magyar helynévbeli *Izsep* alakokat az olasz *Isepe* szóból származtatja (SzlJövsz. I/2, 178—9). PPB. 613: *Josephus: Jseput, Jsef, Jfu, Jósa, Jósef*.

102: . . . filij *Iofe*. Hn.: 132: de p̄edio *Ioufe*. Mindkettő MELICH (MNy. X, 194) szerint keletkezhetett a *Ioseph(us)*-nak *Io*-vá csonkult alakjából *-sa* kicsinyítővel; azonban ugyancsak szerinte lehet régi magyar *Johánes* ~ *Jovánes*-ből is. *Józsa* ma falu Debrecentől északra (KAR. 302). Lehetséges, hogy a *Iosa* a bibliai *Jósa* (Kr. I/4: 34.) átvétele. Bár valószínű, hogy csak véletlen találkozásról van szó.

241: impecierunt Libertinos . . . *Iseput*, magyar *-t* tárgyraggal; tövéghangzót fölvelt alakhoz járul a *-t* tárgyrag (vö. MELICH: MNy. X, 198, GOMBOCZ, MTNy. III. Alaktan 183). Tővégi magánhangzó nélkül: 279: Iudice *Iseph* Tauarnicorum curiali comite. Hn.: 371: villa *Isepu*; ma Magyar-Izsep Zemplén megyében (KAR. 274, CSÁNKI I, 350). — Ezek rövidített formája *u* tővégi magánhangzóval 343: *Ifu* fili⁹ Poufe de Sucuroi alak.

PAIS szerint a *Jo-* helyén *I*-t mutató formák magyar hangfejlődés eredményei lehetnek a nem ritka szókezdő *jo > i* megfeleléssel, s egyszersmind a latin *ph*-nak magyar hanghelyettesítéssel lett elváltozása a szóvégi *p*.

Madian, Μαδιάν, héb. *Midiän*: *Madiän*. Ábrahám fia. Ragozhatatlan név (KLWb. 489).

225: Iudice *Madian*.

Maria, Μαρία, héb. *Miriäm*: *Mária*. Olasz *Maria* (*Marietta*, *Mariuccia*, *Marina*, *Marietta*), gen. olasz *Maia* (*Maietta*, *Main*), ráto-román *Mariè* (SzlJövsz. I/2, 193). *Mária* az Ószövetségben (Mózes és Áron nővére) prófétaasszony; *Szűz Mária* az Újszövetségben. A *Mária* név bizonyára *Szűz Mária* révén terjedt el.

331: duas pediffequas . . . *Mariä* abtuliffent. 353: *Mariè* (domina). Hn.: 45: villa *Maria*. Nincs ragozva, mivel mint helynév már megrögződött magyar alak. CSÁNKI (I, 616): *Mária* (*Marja*) a XIII. században *Ó*- és *Új-Mária*. *Ó-Máriá*-nak a későbbi *Kis-Marja* látszik megfelelni.

Micha, Μιχά, héb. *Mikâ*: *Mika*. A Szentírásban többször szereplő férfinév. Olasz *Mica* (SzlJövsz. I/2, 197). Lehetséges, hogy a *Mika* nevek közül néhány idetartozik. L. *Nicolaus* al.

Michael, Μιχαήλ héb. *Mikâel*: *Mihály*. Arkangyal. Nálunk a *Mihály* név el volt terjedve már a XI. században (SzlJövsz. I/2, 196). Olasz *Michèle*, *Micaele*, *Michelino*; szláv *Mihail*

(óbolgár, orosz, kisorosz, bolgár, szerb; róm. kat. isztr. horvát), *Mihoilo*, *Miholo*, *Michael* (tót és kar. szlovén Dalm.), *Mihael* (osztrák szlovén), *Mihal* (horvát), hazai szlovén *Miháo*, *Michal* (cseh, tót), *Michal* (lengyel, szorb). E szláv nyelvek valamelyikéből származtatja MELICH a magyar *Mihály*-t (SzJövsz. I/2, 197). Később (NyK. XLIV, 342) MELICH a *Michál* > *Mihály*-t cseh-tót eredetűnek mondja. Az egyh. latinból nem jöhet, mert a X—XIII. században a *ch*-t *h*-nak ejtették (vö. *arkangyal* EtSz., SzJövsz. I/2, 225—6). FLUDOROVITS (MNy. XXVI, 286) azt bizonyítja, hogy a görög $\chi \sim ch$ a róm. katolikus Egyház olvasásában *k*, majd *k* hangzású. De kivételeket is említ, úgymint a *Mihály*-t és a *hártyá*-t. — Úgy látszik, a *Mihály* esetében a *k*-ből nem *k*, hanem **kz* > χ -n keresztül *h* lett. A *h*-ra első adat 1211: *Mihal*, de még 1345-ben is van *Michal* (OkISz.).

Latin alakok: Nom.: 26: *Michael* Comes de villa Mor-tun | 48: $\sim$ (Teutonicus de villa Felnet) | 116: $\sim$ (villicus) | 125: $\sim$ filius *Michaelis* (!) | 174: $\sim$ curialis cōes de Henes | 174: $\sim$ Cūstos | 235: $\sim$ (debitor) | 245: $\sim$ filius Deda | 282: $\sim$ (ioubagio Petri) | 312: $\sim$ de villa Mufou | 346: $\sim$ Clericus. Acc.: 7: impecierunt quofdam liberos homines . . . *Michaelē* | 45: impecierūt . . . $\sim$ de villa Chicu | 47: impecijt conuillanos fuos . . . $\sim$ | 87: impecierunt quofdam ioubagiones caſtri Zem-lun . . . $\sim$ | 102: impecierūt $\sim$ (filius Iofe nepos Andreę Comitis) | 191: impecijt cōuillanos fuos . f. $\sim$ (de villa Ghony) | 207: impecierunt ioubagiones caſtri (de prouincia Naugrad) . . . $\sim$ | 223: impecijt $\sim$ ioubagionem ecclesie Debruenſis | 229: impecijt quofdam dufinicos de villa Iouan, ad Ecclesiam fancti Petri . . . attinentes . . . $\sim$ | 340: $\sim$ | 373: impecijt . . . quofdam de genere Miſca . f. $\sim$ | 18: impecijt ioubagiones Sebaſtiani de Pou, . f. *Michaelē*. Gen.: 138: conſilio arbitrorum videlicet *Michaelis* filij Matthie comitis | 355: $\sim$ (feruus). Hn.: 274: praedio *Michaelis*. Dat.: 82: nepoti (sc. Andreae de villa maioris Geken) *Michali*. Abl.: 133: *Michaelē* (ioubagio caſtri de Nougrad) | 150: $\sim$ Cūstode (l. 174) | 292: Priftaldo $\sim$ | 316: iudice $\sim$ curiali comite de Zobols | 350: $\sim$ Cantore.

Magyar alakok: 29: *Michal* (raptor feminae; acc.) | 77: *Michal* de villa Sunad (imp.). 337: priftaldo nomine *Michel* de Vrbay; az *e* valószínűleg íráshiba *a* helyett. — A *Michael* > *Michál* > *Mihal* csonkult formája a 340: *Mih* (reus) tárgy-esetben álló név.

A *Miska* $\sim$ *Miske* személynevek vagy a *Michael* (*Mihály*)-ből származnak *-ska*, *-ske* kicsinyítő képzőbokkal (vö. MELICH: MNy. X, 194), vagy pedig a *Miklós*-ból *-sa*, *-se* képzővel. PAIS (MNy. XII, 370) szerint *Miksa* $\sim$ *Mikse*-ből mássalhangzó-cserével származott a *Miska* $\sim$ *Miske* név. A *Miksa*-t PPB. 613-tól kezdve a *Maximilianus*-szal azonosítják (l. MELICH:

MNy. III, 174). PPB. 613-ban *Mika*, *Minka*, *Mikó*, *Mikhál*, *Mihály* felel meg a latin *Michael*-nek.

69: ioubagiones *Mifke* comitis de villa Gnezted és curiali comite *Myfke*. 178: *Mifcha* (filius Buchiku). A hologdi poroszló neve többféleképpen van írva a jegyzőkönyvekben: 204, 218, 219: *Mifca* | 220, 215: *Mifka* | 216: *Miska* | 212, 214: *Myfka* | 213: *Myfca*. 291: *Mifca* (filius Bucanis) | 384: Chekez curialis comes *Mifca* comitis | 347: cū Martino filio *Mifca* és *Myska* (pater litem gerentis) | 373: de genere *Mifca*; ezt KARÁCSONYI (275) *Miscoc*-ra javítja. — Hn.: 291: infula *Myfkae*; PAIS DEZSŐ közlése szerint talán a biharmegyei Nagy- és Kisbajom meg Nagy- és Kisrábé környékén kereshetjük.

A *Michael*-ből csonkult *Mich* ~ *Mik* -d becézővel: 122: impecijt filios Stephani .f. *Michud* | 125: cum priftaldo ... *Mycud* filio Athae. Ez megtoldva -eus kicsinyítő képzővel: 206: *Michodeus* ... de villa Afu, Item alius *Michodeus* ... de villa Shmula. 29: *Michedeum* (reus), latin tárgyraggal.

Misael, Μισαήλ, héb. *Mišaēl*: *Mizael*. Dániel társa (I. *Ananias*). Ragozhatatlan név (KLWb. 522).

330: citauerunt filios Gunter .f. ... *Miffaelem*.

Moses, Μωϋσῆς, héb. *Mošeh*, *Mózes*. Olasz *Moisè*, *Mosè*; román katolikus szláv nyelvek közül: hazai szlovén *Mojžes*, stájer szlovén *Mojžeš*, osztrák szlovén *Mojzes*, cseh, tót *Mojžiš* (SzlJövsz. I/2, 199).

190: apud sacerdotem de Barhā nomine *Moyfē*. Valószínűleg idetartozik a 376. 377: villa *Moyzun* is. — Rövidült formája 196: priftaldo *Moys* és 206: per priftaldum nomine *Moys* de villa Heten; az -s lehet kicsinyítő képző, vagy legalább is annak érezhetők. E szerint a csonkult formája *Moy*- lenne, amint valószínűvé teszi az 1: cum curiali comite *Moyad* adat is; e jegyzőkönyvben kétszer *Moyad* és háromszor *Mayad* alakban szerepel. — A *Moys* -a becézővel van megtoldva a 291: per priftaldum nomine Gyurē filium *Moyfa* de villa Held⁹. PPB. 613 szerint a *Mofes* megfelelői: *Mois*, *Moisa*, *Mófa*, *Mofes*.

A *Mojsa* -sa képzőjét szláv képzőnek tartotta MELICH (MNy. III, 172), de e véleményét később helyesbítette (MNy. X, 194, XVIII, 142). A *Mois*, *Mojs* alakot a francia *Moise* átvételének nézi R. T. (MNy. XIII, 55), PAIS (Napkelet I, 187) és ÚRHEGYI E. (MNy. XXXV, 223). Kevésbé valószínű, mert BÁRCZI (A magyar nyelv francia jövevényszavai 19) szerint a középfranciából *z* vagy *zs* volna várható. Valószínűbb a latinból való magyarázat -s, -sa képzővel, amint fent is láttuk.

Az ómagyarban a *Mózes* név FLUDOROVITS (MNy. XXVI, 373) szerint *s*-sel vagy *zs*-vel hangzott, a *z*-s ejtés XIX. századi.

Pascha, Πάσχα héb. *Pesah*: *Paszka*, *Húsvét*.

140: *Pascha* priftald⁹ Dionyfij. 234: impecierunt ioubagio-
es... *Pascham*. 323: Bibo filio *Pasche*.

Az 1211-i tihanyi összeírásban is van három *Pasca* (PRT. X, 510, 511, 512). Bizonyára olyan emberek viselték e nevet, akik ezen a napon születtek (vö. TERESTYÉNI, Magyar közszoí eredetű személynevek az 1211-i tihanyi összeírásban 45). A *Pascha*-nak magyar megfelelője, a *Húsvét* is előfordul személynévként: 1211: *Hosued* (így? olv. *hósvét?*) | 1240 k.: vinitor nomine *Hvsuet* (OklSz.). A *húsvét* szavunk MELICH (SzlJövsz. I/2, 301, MNy. VI, 298) szerint a róm. katolikus horvát-szlovénből, illetőleg szlovénből való fordítás keresztény-ségre térésünk kezdetén.

Raphael, Ῥαφαήλ, héb. *Reḏāel*: *Ráfael*. Levita és angyál neve.

131: *Raphaeli* filio Thomae comitis. 325: *Rachael* Comes de Kuckelluu; valószínűleg a *ch* íráshiba *f* vagy *ph* helyett. KARÁCSONYI (189) is *Raphael*-re javítja.

Ruben, Ῥουβήν, héb. *Rūben*: *Rūben*. Jákob legidősebb fia. A név az egyh. latinban ragozhatatlan. MELICH (SzlJövsz. I/2, 126) a *Rūben*-t szláv eredetűnek tartja (vö. cseh *Rūben*), bár megengedi, hogy valami latin *rub*- kezdetű szóból is származhatik (vö. horvát *Rub-eta*): *Rubinus*?

110: *Rūben* maior exercitus (ioubagio caetri Karaznay) | 111: Ioubagiones caetri Carazna .f. *Rūben*.... 307: *Rūben* biloto de Crazna.

Salomon, Σαλωμών, héb. *Šelomoh*: *Salamon*. Dávid fia. Olasz *Salomone*, *Salamon*, *Solomon*; cseh *Salomon*, *Salamoun*, *Šalomoun*, *Šalomún* (SzlJövsz. I/2, 204). PPB. 613 szerint a latin *Salomon*-nak megfelel a magyarban *Solom*, *Sol*, *Solya*, *Solyom*.

A latinnal egyező alakok: 87: *Salomon* (imp.). 209: *Sol* filius *Salomonis*. 248: *Salomon* Bano. 84: arbitris *Salomone* | 326: Iudice *Salomone* cōite de Bachu. — Eltérő alakok: 163: impecijt *Solomonem*. Hn.: 38: villa *Solomōis*; egykor Hajduböszörmény szomszédságában (KAR. 276, CsÁNKI I, 621: Bihar megyében). Az adatokban az első *a* hasonult a többi *o*-hoz. — 284: *Salomōe* comite de Nittra; ebben a második *o* hasonult az első szótagbeli *a*-hoz. — Az ómagyar hangállapotnak megfelelően *a*—*o* helyett *o*—*u* hanghelyettesítéssel: 45: *Solomun* (gener Iohachin) | 374: partem terre *Solomun* | 383: *Solomun* de villa Achya (imp.). Láthatjuk e példákbl. azt a hangtörténeti jelenséget, hogy a többtagú szavak első szótagjában *a* > *o* > *ā* változás történik (vö. GOMBOCZ, Hangtört.: ÖM. II, 82 és FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 51).

Samson, Σαμψών, héb. *Šimšōn*: *Sámson*. Simon törzséből. 270: impecijt... feruum *Samsonis*. 15: impecijt *Samfonem* de genere Opour, majd *pfatus Sampfon*. A közbeeső *p* inetimologikus. HORGER (MNy. XXIX, 263) magyarázata sze-

rint a magyar nyelvtörténet folyamán elég sok szóban kifejlődött. Gyakori az *m* után, amikor olyan hang következik, amelyben nem szerepel ajakzár. Tehát *m* + magánhangzó vagy *r*, *s*, *sz* stb. között; *m* + *p*, *b*, *m* között sohasem. Ez a járulékos *p* latin szóban is előfordul: 266: *condempnatis*. — A *Sámson* vagy *Sámuél* rövidített alakjából származik *-a* becéző képzővel a következő néhány név: 244: *p(er) priftaldū* nomine *Samam* de villa Burfa, latin tárgyraggal. 276: *Sama* castrēis de Zounue de villa Šugu | 288: *Sama* (imp.)... de villa Gyagya | 323: *Sama* (castrēnsis de tertia Gyan). A *ch*-nak an *s* hangértéke is (vö. *Chimon*); ezen az alapon idetartozhatik a 103: *per priftaldum nomine Chamā* | 140: *Chama* (tunnarius). — Talán a *Sámuél* becézője: 30: *Benedictū filiū Samud*, *-d* kicsinyítővel és 63: *priftaldo Samus*, *-s* becézővel. PPB. 613 szerint a *Samuel* megfelelői: *Soma*, *Sama*, *Samuel*. A *Samson* nincs meg PPB.-ban. A VR.-ban nincs *Samuel*; ennek ellenére a kicsinyítő képzős alakokat kapcsolhatjuk a *Samuel*-el is.

Saul, Σαούλ, héb. Šā'ūl: *Saul*, *Sál*, *Sól*. Izrael első királya. Cseh: *Šavel* (SzlJövsz. I/2, 205).

278: *impecijt Saulē* de villa Fegierunc pro furto. 323: *cum fratrefuo Saul*, de genere Episcopi Budlu. — 209: *Sol* filius Salomonis (gen.-a is *Sol*) | 300: *impetierunt... Sol...* filios Sacicu. Hn.: 67: villa *Shol*. — 321: *impetierunt... feruos Olodarij... Sal*. A *Saul*-ból való *Sól* ~ *Sál* fejlődést l. *Paulus* alatt

Simeon, Συμεών, héb. Šim'ōn: *Simeon*. Jákob fia. Olasz *Simeone*, vel. olasz *Simon*, vel. okiratokban: *Symion*, *Simeon*; horvát *Simeon*. A gör. kel. egyházban a szó *sz*-szel van: bolgár *Simijon*, szerb *Simeon* (SzlJövsz. I/2, 205).

283: *Simeon* Voiauada; valószínűleg azonos a 35- és 102-beli *Simon*-nal (l. ott) | 367: *Symeon* Comes (l. 373-ban *Simon*). 364: *per priftaldum nomine Simeonem* filium Wid de villa Sag.

A latin *i*-nek a magyarban is *i* felel meg. Ebből *ē* lett a *Semjén* helynévben: 1150: *Symean* | 1280: *Semien* | 1252: *Symian* | 1297: *Symien* | 1329: *Semjen* (vö. KARÁCSONYI: MNy. IV, 126, FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 122). HORGER (MNy. XXX, 195) a következő fejlődést vezeti le: R. *Sim'ōn* > *Simēn > R. *Sēmján* > R. *Sēmjén* > *Simény*.

A *Simeon* és *Simon* két különböző keresztnév. KARÁCSONYI (i. h.) szerint az ősz *Simeon*-t tisztelték a régi keresztények, és Zarában is régóta őrizték és tisztelték szent ereklyéit. Ez hatással lehetett arra, hogy a XI. századtól kezdve Magyarországon is elterjedjen a tisztelete és a neve.

Simon, Σίμων, héb. Šimōn: *Simon*. *Simon* az egyik Makka-beus testvére, azonkívül az Újszövetségben *Szent Péter* eredeti neve. Olasz *Simone*, vel. olasz *Simon*, vel. okiratokban: *Simon*;

szlovén *Šimon*, olasz szlovén *Simon*, horvát *Šimun*, cseh, tót *Šimun* (SzlJövsz. I/2, 205).

Nom.: 90: *Simon* (frater Fileka) | 226: ~ de villa Gyad (imp.) | 266: ~ filius Zela (imp.) | 331: ~ de villa Siptul | 373: ~ (comes); ugyanez 367: *Symeon*; úgy látszik, a *Simon* és *Simeon* nálunk egyes esetekben összekeveredett. Acc.: 94: impecierunt quinq; homines de villa Oron .f. . . *Simonem* | 178: ante ~ Bilotum de Bikes | 196: impecijt ~ filium Fecu pro furto | 98: impecijt *Simonē* | 102: impecierunt ~ (filius Andree Comititis) | 120: impeciēre fures . . . ~ . . . de villa Nozta. Gen.: 56: Iudice Dionyfio filio *Simonis* comitis | 361: Petro filio ~ | 102: Dethmar curialis comes ~ quendam Voiododen nomine, comitis de Zothmar; ugyanez 35: Iudice *Simone* Voyanada (KAR. 275: Voyavada) | 298: praedio *Simonis* | 346: caufe *Symonis*, majd *Simoni*. Hn.: 283: villa *Simonis*; *Simontelke* Besztercétől délre (KAR. 201). Abl.: 34: Iudice *Simone* Episcopo | 69: *Simone* (socer Miske comitis) | 262: ~ facerdote de villa Sancti Martini. — *Simon* váradi püspök neve is előfordul a 197, 208, 209, 252, 323, 374. jegyzőkönyvben.

239: *Simoun* de villa Semec; az *ou* a hosszú *ó*-ból vált kettőshangzó jele.

Kétségtől magyar alak a 241: impecierunt Libertinos . . . *Chimont*, magyar tárgyraggal; ez közvetlenül a mássalhangzós tőhöz járul (vö. MELICH: MNY. X, 198, GOMBOCZ, MTNY. III. Alaktan 183). Hn.: 367: villa *Simon*; ma *Simony* Gömör megyében (KAR. 273, CsÁNKI I, 146). — A *Simon* csonkítása *-ó (-ou) + -d* kicsinyítővel megtoldva a 323: Forcaio filio *Symoud* alak.

Tobias, Τωβίας, héb. *Tōbiāh*: *Tōbiás*. Olasz *Tobia*; cseh *Tobiáš*, lengyel *Tobiasz* (SzlJövsz. I/2, 208).

17: *Tobias* (agazo regis de villa Zecul). A szolnoki ispán neve: 44: *Tobias* (nom.) és 6: 61, 71, 73, 98, 113: *Tobia* (abl.).

Zachaeus, Ζαχαίος, héb. *Zakāj*: *Zakeus*. Olasz *Zacheo*; ráto-román *Zachèo* (SzlJövsz. I/2, 209).

206: *Zacheus* (de villa Shmula, imp.), 228: homo . . . Sumarici comitis nomine *Zakens*: h. *Zakeus* (vö. KAR. 277). 105: priftaldo . . . *Zacheo* | 376: coram *Zakeo* curiali comite de Doboka | 377: Iudice *Zakeo* p̄dicto.

Talán a *Zakeus* vagy a *Zakariás* csonkításából való *-a* kicsinyítővel: 174: . . . de *Zaka*. *Szaka* Abaúj megyében a Hernád mellett feküdt (CsÁNKI I, 217); KARÁCSONYI (194) szerint most birtok a Hernád mellett Nádasd szomszédságában.

Zacharias, Ζαχαρίας, héb. *Zekariāh*: *Zakariás*. Az Ószövetségben több férfi neve; az Újszövetségben Keresztelő Szent János atyja. Olasz *Zaccaria*, vel. olasz *Zaccheria*; cseh, tót *Zachariáš*, lengyel *Zacharyasz*, osztrák szlovén *Zacharias*, óbolgár, gör. kel. szláv, isztr. horvát szlovén: *Zaharija*, *Zachari*,

Zára. A XI—XII. században *Zakariás* nevű ember nincs nálunk (SzlJövsz. I/2, 209).

370: Iudice *Zakaria*, curiali cõite de Zathmar.

IV.

Az újszövetségi személynevek.

Alexander. Ἀλέξανδρος: *Sándor*. A Szentírásban *Alexander* rézműves, akit Szent Pál kizárt az Egyházból (vö. Újszövetségi Szentírás. 1928. Szent Pál levele Timóteushoz I/1: 20., II/4: 14. alatti jegyzeteket). Olasz *Alessandro* (*Alessandrino*, *Sandro*), gen. olasz *Lisciandru*; horvát, szlovén *Škender*, cseh *Lešek* (SzlJövsz. I/2, 204). PPB. 612: *Alexander*: *Sándrin*, *Sándur*, *Sándor*.

MELICH (MNy. X, 100) a magyar *Sándor*-t az olasz *Sandro* hatása alatt keletkezett latin *Sandrus*-ból az *-us*-nak magyar kicsinyítő képzőként való elvonásával magyarázza. Ugyancsak olasz vagy francia átvételnek tartja MNy. XXIX, 7 is. PAIS (A veszprémi apácák görög oklevelé mint nyelvi emlék 27—32) a török *san* igenévszóval összefüggő *sandyr* ~ *sandur* ige **sandry* vagy **sandru* névszói származékából eredezteti. Szerinte a valószínűleg török eredetű magyar *Sandru* > *Sandur* személynév összeesett a kiejtésben az *Alexander* > *Aleksandur* név második felével a XI—XIII. században, mikor az *Alexander* név Európaszerte egyre jobban elterjedt. S így névhelyettesítéssel az *Alexander*-nak megfelelt a magyar *Sándor*, miként a *Julius*-nak a magyar *Gyula*.

Nom.: 326: *Alexander* fili⁹ Teodori | 361: ~ (comes).
Acc.: 23: impecijt *Alexandrū* de villa Zub | 247: ante *Alexandrum* Waradienfem episcopum: ugyanez a 348: corā *Alexandro* War. ep. Gen.: 174: *Alexandri* comitis de nouo castro | 373: Micū filium ~. Hn.: 230: villa *Alexādrī*. A bl.: 64: iudice *Alexandro* comite de Zabolchy | 192: ~ comite Iudice a rege delegato | 298: iudicibus ... *Alexādro*.

Andreas, Ἀνδρέας: *András*, *Endre*. Apostol neve. MELICH (SzlJövsz. I/2, 154—5) a következő szláv adatokat sorolja föl: Stájer, kar. és hazai szlovén *Andraš*, isztriai horvát *Andrijaš*, ça-horvát *Andrijaš*, *Andrejaš*, horvát *Adrijaš*, *Andriaš*, szerb *Andrejaš*, *Andreas*; cseh *Ondřej*, *Ondra*, *Endriáš*, tót *Ondrej*, *Ondro*, lengyel *Andrzej*. A gör. kel. szlávtságban: *Andréa*, *Andréj*, *Andrij* (orosz, bolgár, szerb, horvát), bolgár *Jadre*. MELICH szerint az *András* igen elterjedt név volt Csehországban, Dalmáciában. Nálunk *Szent András* apostol az ünnependő szentek között már Szent László decretumában szerepel. Az 1111-i zobori oklevélben „ecclesia sanctorum Emerami *Andree* et *Benedicti*“ a lengyelországi *András* szkalkai vértanú egyháza (SzlJövsz. I/2, 155).

MELICH (MNY. XXIX, 118) magyarázata értelmében a latin *Andreas*-ból a régi magyarban *Andorjás*, *Andorás*, *Andarás*, *Anderás* lett, s ezek egyikéből való a mai *András*.

Az *Endré*-t MELICH (SzlJövsz. I/2, 155) a szláv-német *Andre* hangrendi átcsapásos másának mondja, amilyen *Alexius* > *Elek*. Erre ismer az ÉrdyK. 639: „zent Erfebeth . . . magyary *Andre* kyralnak leanya“ adatában. Később (MNY. VI, 157) azt írja, hogy az *Endre* kifogástalanul csakis egy szláv *Andrej*-ből magyarázható. PAIS (NyK. XLIV, 326) is a cseh-től *Ondrej* ~ *Ondřej*, vagy szerb-horvát *Andrej*-ből magyarázza úgy, hogy az *Endrei* ~ *Endrey* olv. *Endrej*-féle alakból indul ki: *Endrej* > *Endré* > *Endre*. Megengedi azonban, hogy a magyarban is keletkezettek olyanformán, hogy az egyh. latin csonka formáját *-aj* (*oi*) ~ *-ej* kicsinyítővel töltötték meg (i. h. 332). — Az EtSz. (I, 1560) pedig az *Endré*-t egy hazai latin *Andreas*-ból is származtatja *Enderés*, *Endrés* alakon keresztül.

N o m.: 36: *Andreas* de villa Porozka (imp.) | 56: ~ de villa Pa | 82: ~ (raptor filiae, de villa maioris Geken) | 100: ~ (reus) | 102: ~ comes | 116 ~ (executor) | 167: ~ (venator Bubali de villa Sancti Martini) | 240: ~ filius Scerben | 269: ~ de villa Vitan (imp.) | 327: ~ (dominus) | 370: ~ (ioubagio Laurěcij filij Pot) | 372: ~ de villa Wolcáz (imp.); 96: *Andree*, KAR. (238) szerint h.: *Andreas* vagy *Endre*. A c c.: 45: *Andream* de villa Popi | 45: ~ de villa Monor | 61: ~ conuillanum | 226: ~ de villa Seuryegu | 234: per priftaldum nomine ~, de villa Zumlung | 270: ~ conuillanum | 283: p(er) priftaldum nomine ~ de villa Chěgua | 340: ~ | 368: per priftaldum nomine ~ de Pulos | 286: ~ a Zomlung (contubernarius) | 140: *Andreã* (tunnarius). Gen.: 67: feruos Thome & *Andree* | 91: priftaldo *Andrae* de Bichor. A b l.: 43: *Andrea* patrono | 55: priftaldo ~ de villa Quecher | 148: priftaldo ~ de villa Karil | 307, 314: priftaldo ~ | 358: ~ (reus). — II. *András* királyunk neve is többször előfordul: 23, 102, 105 stb. mindig latin formában.

Az *Andreas* alak tárgyesetben is felmerül, jelölül annak, hogy a jegyzőkönyv szerkesztője magyar alaknak érezte: 42: per Priftaldum nomie *Andreas* de uilla Egneg. — Egy hadnagy neve kétféleképpen szerepel két jegyzőkönyvben. 102: *Andrea*, Chod, Nogione és 183: *Endre*, Hodnogio. Az előbbi az *Endré*-nek latin változata. Ennek az adatnak az alapján gondolhatunk még arra, hogy a többi *Andreas*-nak említett személyek egyikét-másikat hívhatták magyarul *Endré*-nek, csak e név latin megfelelőjét használták a jegyzőkönyvekben. Továbbá az is bizonyítható belőle, hogy a magyar *András* és *Endre* neveket a latin *Andreas* származékainak tekintették. De arra is van adatunk, éppen PAIS fõntemlített cikkében (NyK. XLIV, 327), hogy az *Endré*-t nem mindig vették azo-

nosnak a latin *Andreas*-sal. Így az 1225-i pannonhalmi oklevélben: *Endre cum fratre suo Andrea* (OkI Sz.).

Az *Endré*-ből csonkítással keletkezett *End-* tő van megtoldva *-üs* kicsinyítő képzővel a következő három adatban (vö. MELICH: MNy. X, 196): 323: *Endus* (ioubagio de villa Gyan) | 357: portio Nicolai filij *Endus* || latin tárgyraggal 337: *Endum* . . . filios Cepani. — Az *Endere* tárgyesete 306: impecijt conuillanos . . . *Enderem*.

Az EtSz. (I, 92) szerint az *András* becézője még az *Undoch* is. 323: de villa *vndoch*; ma birtok Nagyszalontától északkeletre (KAR. 188, CSÁNKI I, 602). — Talán ide számíthatjuk a 306: villa *Vndou* adatot is, a *-cs* kicsinyítő képző nélkül; ma valószínűleg *Andaháza*, puszta Berettyóújfalu és Földes közt (CSÁNKI I, 602).

Angelus, ἄγγελος: *Angyal*, *Angyalos*. Ča-horvát *anjel*, cseh, tót *anjel*, hazai szlovén *angyeo*, *angyel*, régibb kaj-horvát *angyel*, szlovén *ängel*, cseh *anděl*, dalm.-horvát *àngyjo*, szlovén *ängel*, kaj-horvát *angel*; a felsorolt adatok egy része a vulg. latin *gy*-s ejtést tükrözteti; a *g* vel hangzó alakok újabbak, s a latin írott alak hatása alatt terjedtek el (EtSz. I, 97 és vö. MELICH, SzIjövzs. I/2, 33 kk. és 214 kk.). MELICH (i. m. 218) szerint az *angyal* a magyarba róm. kat. szláv úton jött. FLUDOROVITS (MNy. XXVI, 52, 192) a latin *angelus* közszóből származtatja.

Latin alak: 276: *Angelus* cūrialis comes de Zounuc. 196, 277, 285: *Angelo* curiali comite de Zounuc.

Magyar alakok: 253: impecierunt quemdam nomine *Angelus* de Gyoy filium Durfi | 179: Nicolaus filius *Angelus*. Az első tárgy, az utóbbi birtokos jelző. — Hn.: 317: praedio *Angyolus*. Ez már a hasonulás útján közeledik a mai *Angyalos* alakhoz. *Angyolus* ma *Angyalos* Szatmár megyében (CSÁNKI I, 470).

Az EtSz. (I, 98) szerint az *Angelus* már a rómaiaknál is személynév. A nyelvérzék becézőnek érezhette az *Angyalos*-t s elvonta belőle az *Angyal* személynévet.

Barnabas. Βαρναβᾶς: *Barnabás*, *Barabás*. *Barnabas* apostol neve. Olasz *Barnaba*, vel. olasz *Bernaba*; gör. kel. szláv *Varanava*, hazai szlovén *Barnabás*, stájer szlovén *Barnabaš*, cseh, tót *Barnabáš*, lengyel *Bárnábász*, osztrák szlovén, szerb-horvát *Barnaba*. — *Barabbas* lator neve. Görög Βαραββᾶς, gör. kel. szláv *Varavva*, hazai szlovén *Barabbás*, osztrák szlovén *Barabaš*, tót *Barabás* cseh *Barabbás*, lengyel *Barabbasz*. — MELICH (SzIjövzs. I/2, 158—9) szerint a Vulgatabeli *Barnabas* apostol és *Barabbás* lator neve nálunk összekeveredett. A mi adataink között nem szerepel *Barabbas*. Egyébként is ki kerestelné gyermekét a lator *Barabás* nevére?

300: ioubagionem *Barnabe* | 310: ioubagio *Barnabae*. — *n > l* hangváltozással 54: impecijt *Barlabam* (vö. EtSz. I, 298). Ilyen hangváltozás több is van: 1212: *Barlabam* servum

(OklSz.) | 1230: *Barlabashyda* (CSÁNKI III, 33; MIKOS: MNy. XXXI, 167).

A *Barlabás* csonkult *Barla* becéző alakjából latinositott *-us* végű főnév genitivusban, vagy magyar *-us* kicsinyítő képzős alak latinositott genitivusban a 18: Youanka filius *Barlai* (vö. MELICH: MNy. X, 105). — A *Barlabás* továbbfejlődve *rl > rr* hangváltozással: 232: *Barraba* comite és egyszerűsödve is 293: *Barabas*; de ugyanott van „apud *Barrabam*“ is. *Barabás* ma családnév és helynév Bereg megyében Kászony mellett (CSÁNKI I, 413). Lehet *rl > ll* változás is: *Ballabás* családnév (MNy. I, 144) | 1447: *Barla*, ma *Balla* Heves megyében (CSÁNKI I, 58).

Bartholomaeus, Βαρθολομαῖος: *Bertalan*. Apostol neve. Gör. kel. szláv *Vartoloméj*, míg a róm. kat. szlávtságban *b*-vel van a szó: cseh, tót, horvát *Bartolomej*, lengyel *Bartłomej*. Épp ezért MELICH a szlávból vett névnek mondja a *Bertalan*, *Birtalan* nevet (SzlJövsz. I/2, 160—1). PPB. 612: a *Bartholomaeus* megfelelői *Barta*, *Bartolom*, *Bartók*, *Birtók*, *Birtalan*, *Bertalan*.

Latin alakok: 115: *Bartholomeus* de villa Naduduor (imp.). 47: *Bartholomeum* (convillanus). 171: *Bartholomeo* (imp.) | 237: Priftaldo *Bartholomeo* de villa Nyec. 381: *Bartholomei* (dom.).

Magyar rövidített alak latin tárgyraggal: 183: *impiecierunt Bartoleum*. — *o—o > ě—o* hasonlalanulás van a következő alakokban: 31: *Bertholon* (villanus) és 233: Priftaldo *Bertolō*; ez utóbbit KARÁCSONYI (207) *Bertolom*-nak olvassa (I. EtSz. I, 375 is). PAIS (MNy. XXIX, 300) magyarázata szerint két szomszédos szótagbeli *o* (vagy *ó*) közül az első helyébe *ě*, vagyis palatalis-illabialis párja lép; R. *Bortolon > Běrtolon > Bertalan*, R. *Csorgou > Csěrgou* (vö. HORGER: MNy. XXXV, 44 is). Ugyancsak PAIS (i. h.) szerint *a—a > ě—a* hasonlalanulás van a következő fejlődésben is: *Bartolom > Bartalom* (1386-ból OklSz.) *> Běrtalof[a]m > Běrtalan*; N. *Varga > Věrga* (Szarvaskend). A *Běrtalam > Běrtalan*-ban a szóvégi *m > n* változás SIMONYI (Nyr. XL, 243) észrevétele szerint a *-talan* képzős szók mintájára történt. — A *Bertalan* rövidített becéző alakja: 361: Ciues Bekefientes de villa Mehes . . . *Berta* (vö. MELICH: MNy. X, 105). A mai *Berta* női név tudatos átvétel a németből a XIX. század első felében (EtSz. I, 375).

Christianus, Χριστιανός.

294: *Christian*⁹ (imp.). Mint személynév elég különös. Bár ebben az időben nem ritkák az ilyen nevek mint *Deus* (208, 311), *Sanctus* (79, 311); éppen a VR.-ban: 311: *Deus* filius *Sancti*.

Clemens, Κλήμενς: *Kelemen*. A Szentírásban (Szent Pál: Philippiekhez írt levél 4:3.) szereplő *Kelemen* valószínűleg a későbbi római püspök, Szent Péter harmadik utóda. Olasz

Clemente; szlovén *Klemen*, lengyel *Klimunt* (*Klímek*), tót, cseh *Klement*, *Kliment*, horvát *Klime*, *Klímce*, *Klímoje* (SzlJövsz. I/2, 182).

Latin alakok: 264: *Clemens* comes filius Haben | 352: ~ de villa Irug (dom). 323: *Clementem* de genere Episcopi Budlu és alium *Clemētem* de genere Borfa.

Kétségtől megfosztva magyar alakok már: 158: *Kelēin* (centurio) || 249: *Kelemen* filius Wgni | 241: *Kelemen* és *Kelemē* (libertinus) | 315: *Kelemen* és *Kelemē* de villa Segu (occisor). MELICH (i. h.) is valószínűnek tartja, hogy a *Kelemen* becézője a *Kelem*: 185: *Kelem* comite. A magyar alakok a latinból keletkeztek oly módon, hogy az *s*-t mint magyar kicsinyítő képzőt elvonták. PPB. 612 szerint a *Clemens*-nek megfelel a magyarban: *Kelem*, *Kelenim*, *Kelemen*.

Cornelius, Κορνήλιος: *Kornél*. A Szentíráásban *Cornelius* cezareai százados (Ap. Csel. 10: 1). Olasz *Cornelio*, *Cornigliá*. A XI—XII. században Velencében és Dalmáciában nincs meg ez a név (SzlJövsz. I/2, 184).

45: impecierunt *Cornelium* de villa Merluz. 131: *Corne-lio* cultode.

Demetrius, Δημήτριος: *Demeter*. A Szentíráásban *Demetrius* ezüstműves, aki lázadást szít Szent Pál ellen (Ap. Csel. 10: 24). Cseh *Dimitr*, *Demitr*, *Dmitr*, szerb-horvát *Dimitr*, *Domitr* (*Díma*), ny. bolgár *Dmitr*, *Gmitr*, *Mitr*, orosz *Dmitrij*. A név el volt terjedve a görög keletieknél (*Száva-Szent-Demeter*) és a római katolikusoknál is. Velencében is 803-ban volt egy *Dimitrius* nevű polgár (SzlJövsz. I/2, 164).

MELICH (i. h. és NyK. XXXIX, 25) a *Demeter*-t szláv alakból származtatja. Az EtSz. (I, 1308) szerint a *Demeter* egy hazai latin *Dimitrius* átvétele az *-us* elhagyásával, mivel az ómagyar alak **Dimitri* > **Dimitir* > *Dümütür*, s a XII—XIV. századi latinságban gyakori a *Dimitrius* névalak. A mi adatainkban ennek semmi nyoma.

Latin alakok: N o m.: 11, 17: *Demetrius* Magifter (magister dapiferorum e stirpe Csák, KAR. 237; vö. 124) | 189: ~ curialis comēs | 283: ~ de villa Nazalas | 274: *Demetri⁹* curialis cōes de Bichor. A c c.: 45: impecierunt . . . *Demetriū* de villa Ylye | 248: contra *Demetrium* comitem (de Bursod). A b l.: 124: Iudice *Demetrio* magiftro. Hn.: 108, 121: de predio *Demetrij*; ma *Szó-Demeter* Tasnádtól nyugatra (KAR. 242, CSÁNKI I, 564).

A *Demeter*-nek *Dem*-mé csonkult formájából *-a* kicsinyítő képzővel keletkezett a *Dema* névalak: 53: priiftaldo *Dema* de villa Vys | 263: *Dema* de villa Solumus.

Ioannes, Ἰωάννης: *János*, *Iván*. *Ker.* Szent János és János evangelista neve. Olasz *Giovanni*; szlovén, kaj-horvát, ça-horvát, szerb, kat. bolgár *Ivan*, gör. kel. szerb *Jovan*, gör. kel. bolgár *Jován*, *Joan*, gör. kel. orosz, kisorosz *Ivan*, cseh-tót-lengyel *Jan*, *Januš*, dalm. *Janoš*, kaj-horvát *januš* (SzlJövsz. I/2,

113—5). — A *János* elgörögösített héber név (= *Jochanan*); jelentése: 'Jahve kegyes' (Újszövetség. 1927. I, 207). PPB. 613: *Joannes: Joán, Jván, Janus, János*.

Latin alakok: Nom.: 5: *Ioannes* (acc.-a *Ioānē*, occisor) | 54: ~ de villa Veytech (imp.) | 63: ~ de villa Neugy (imp.) | 73: ~ de villa Mochy (imp.) | 129: ~ | 133: ~ (civis castris de Nougrad) | 178: ~ (filius Buchiku) | 212: ~ (Minister Regis) | 214: ~ (fur) | 270: ~ de villa Vanfud (imp.) | 313: ~ filius Turdis comitis (imp.) | 354: ~ filius Abfalonis (vö. 345) | 371: ~ de villa Ifepu. Acc.: 38: *Ioannem* de villa Solomōis | 50: ~ filium Salomonis de genere Gledgut | 76: ~ (convillanus) | 115: per prištaldum nomine ~ de villa Apaty | 217: per prištaldum suum nomine ~ de Bichor | 321: ~ (serviens, latro) | 291: ~ filium Opoy de Rabay; ugyanebben: *Ioannis, Iohannes* 2-szer | 95: hospitem *Ioannē* (fur). Gen.: 70: *Ioannis* de villa Tumas | 130: ~ | 136: ~ | 153: ~ comitis | 179: ~ | 239: ~ (cur. com. de Bichor) | 247: ~ | 266: ~ | 321: ~ (dom., de *Iohannis* is). Hn.: 140: monasteriū *Sancti Ioannis Baptiste* (ue. 274, 353); ma *Szent-János* Biharban; apátság is állt itt Ker. Szent János tiszteletére Nagyváradtól északnyugatra (CSÁNKI I, 623, vö. KAR. 198). Abl.: 74: *Ioanne* (villanus, de villa Folth) | 118, 120: prištaldo ~ de villa Apathy | 132: coram ~ praepofito Varadienfi | 174: ~ archiprecone | 255: Prištaldo ~ | 258: ~ Praecone | 313: prištaldo ~ | 376: coram *Ioāne* Archidiacono. — A *Ioannes* hiatustöltő *h*-val is előfordul: 291: *Iohannes* (filius Bucanis) | 357: ~ (coheres). 311: impecijt *Iohannē* ioubagionem Hus | 345: *Iohannem* (litigans, ua. mint 354). 323: *Iohannis* comitis | 385: ~ (dom.) | 91: *Iohānis* de villa Pauli de Nyr | 337: ~ (hospes). 350: *Iohanne* preposito. Hn.: 94: villa *Iohannis*, ma *Jánosfalva* Bihar megyében Belényestől nyugatra (CSÁNKI I, 611). 229: *Iohan* (dom.). MIKOS (MNY. XXXI, 255) szerint német eredetű a'akja a *Iohannes*-nek. Lehet magyar becező elvonás is. 209: Abbate de monasterio Gabrielis *Iohē*, valószínű írás-hiba *Iohā* helyett.

A *Ioannes*-ből való keresztnéveket először MELICH is (SzlJövsz. I/2, 112) a szlávból magyarázta. Később (MNY. X, 105) az egyh. latin útján elterjedt magyar neveknek tartotta s változatait magyar becézőknek. Legújabban (MNY. XXXVI, 149 kk.) a casus obliquusból elvont magyar alakoknak magyarázza őket.

A *Ioannes* ~ *Iohannes*-ből való *Joános* ~ *Joánus* egyrészt *János*-sá (majd *János* sá), másrészt egy hiatustöltő v-s *Jovānus alakon keresztül *Ivánus*-sá fejlődött, amint: HB.: *iochtot* ~ *iktat* | *iorgossun: irgalom* (vö. SZINNYEI: MNY. XXII, 105). — 242: cum ferviētibus eorum... *Ioanus*. 319: *Ianus* (convillanus). A magyar -us becező képzővel ellátott *Ianus*, mivel összeesett a latin -us végű főnevekkel, latinosan is van ragozva.

182: Priftaldo *Iano*, de villa Cheydreh, 288: arbitris . . . *Iano*. Hn.: 46: villa *Ianus*; ma *Jánosi* Gömör megyében (KAR. 262). 1427: *Janosy* (CSÁNKI I, 137). 66, 164, 256: villa *Ianust*, -d helyett -t kicsinyítő képzővel; ma *Jánosda* Bihar megyében Nagyszalontától ék. (KAR. 262, CSÁNKI I, 611). PAIS (MNY. XII, 366, NNy. II, 27) szerint -d (-di) helyett -t (-ti) a XI. század közepétől a XIII. század közepéig az ismert adatokban leggyakrabban az s és sz után lép föl. Vö. 186: villa *Nadaft* a. m. *Nádasd*.

A *Jánus*-ból az -us elhagyásával *Ján*- tövet kapunk. Ebből -k kicsinyítővel 334: priftaldo *Iancu* filio Siluefri; az u képzővégi magánhangzó (vö. MELICH: MNY. X, 150). Valószínűleg idetartozik a -d képzős 32: *Iond*: h. *Iand* helynév is; ma *Jánd* Bereg megyében Tarpától nyugatra (KAR. 216, CSÁNKI I, 416).

A *Jovánus* > *Ivánus*-ból az -us elhagyásával keletkezett a *Iován* és *Iván* alak. 30: iudice *Iuan* curiali Comite | 162: ~ (imp., pater unae liberae) | 361: ~ (ciuis Bekefientis) | 155: impeijt *Iuā* | 165: priftaldo *Iuā* de villa Gyroc. Hn.: 229: villa *Iouan*; ma *Ivánka* (egykor *Iován*) falu Borsod megyében (KAR. 277). — Talán idetartozik a 179: impeijt *Iuam* (valószínű íráshiba n helyett) filiū *Ioannis* (!). — A *Iován* -ka és -k kicsinyítő képzőkkel: 18: *Youanka* filius Barlai. 266: Simon filius Zela frater Sebaftiani comitis impeijt Libertinos *Ina* & *Iouanc* filiorum *Ioannis* .f. Budam . . . de furto, & ipfos dominus eorum, fautores & protectores esse furum; majd pro *Ina* & *Iohanc* . . . *Iuan* & *Iohanc*, tehát *Ina* ~ *Iuan*, és a *Ioan*-ban a hiatus kitöltésére v és h van.

A *Ioannes* ~ *Iohannes*-ből való *Ioan* ~ *Iohan* -ka és -k képzőkkel megtoldva is előfordul (vö. MELICH: MNY. X, 150). 107: priftaldo *Ioanca*. 297: iudicibus . . . *Iohāca*. 208: per *Ioancham* (ch = k) comitem priftaldum regis | 283: impeijt *Ioancam* de villa Simonis | 323: *Ioancam* comitem filium *Iohannis* (!) comitis. 370: feruientem *Ioance*. — A *Ioannes* keresztnévre és származékaira nézve vö. MELICH „Latin jövevényszavaink végződésének alakulásmódjáról“ című tanulmányát (MNY. XXXVI, 149 kk.).

Valószínűleg a francia *Jean* személynévre vihető vissza a *Gyán* helységnév (vö. BÁRCZI GÉZA, A magyar nyelv francia jövevényszavai 5, 21, KARÁCSONYI: MNY. XIX, 27). KARÁCSONYI szerint a *Gyán* a *János* vallon-olasz megfelelője. Lehetne szerinte is magyar *Ján* > *Gyán*, de Biharban nem szokásos a gyésítés. *Gyán* nevű emberek voltak e falvak első lakói (i. h. 28). 323: de villa *Gyan* . . . de alia *Gyan* . . . de tertia *Gyan*; ma *Köte*-, *Mező*- és *Vizes-Gyán* Bihar megyében (KAR. 187, CSÁNKI I, 609). 195: villa *Gyan* | 241: villa *Gyan* | 272: villa *Gyan*.

MIKOS (MNy. XXXI, 255) említi, hogy a 15: villa *ynata* (KAR. 252 szerint ma *Inoka* nevű birtok Tolnában) talán azonos az 1193: *jonata* (vö. CSÁNKI III, 332) adattal. Lehet, hogy ez összefügg a cseh *janota*-val, amely MIKLOSICH szerint a *Iohannes*-hez tartozik. MIKOS megengedi azt is, hogy talán a bibliai *Ionathas*-ból elvonás (l. *Ionathas* al.).

LUCAS, Λουκάς: *Lukács*. Evangelista. Olasz *Luca* (*Luchino*); gör. kel. szláv *Luka*, dalm.-horvát *Luka*, róm. kat. szláv *Lukač*, cseh *Lukáš*, tót *Lukáč* (SzlJövsz. I/2, 191).

MELICH (uo.) azt mondja, hogy a magyar szó eredeti alakja *Lukás* volt, és ebből lett *Lukács*, mint *virgás*-ból *virgács*; esetleg a szláv *Lukáč*-ből, melyben *-áč* becéző nevet alkotó képző. Azonban a középlatin *s* > magyar *cs* magyarázat is elfogadható; vö. HB.: *paradisum* olv. *paradicsum* (vö. FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 371). Hisz a név Velencében és Csehországban csak a XVIII. századtól fogva volt elterjedve, amint MELICH is írja az említett helyen. Nálunk a XII. században is találunk már *Lukács* nevű embereket: 1157: *Luca[s]* episcopus | II. Béla bakonybéli ítéletlevele: *Luca* (szolga neve) | 1162, 1171: *Luca* episcopo (MELICH i. h.), 1212: *vdornici*... *Lucas* (OkI Sz.). S a VR. számos adata is arra mutat, hogy már előzőleg is voltak *Lukács* nevű emberek.

No m.: 50, 51: *curialis comes Lucas* és ugyanez 129: *miniferialis Ecclesie de Curud* | 82: *~ facerdos de villa maioris Gekē. A cc.: 86: impecijt Lucā (fur) de villa Senguer* | 244: *Lucam* (servus). Gen.: 128: *filius Hodnogionis Luce* | 208: *Luce* Hodnogionis, majd mint a csapat vezére 241, 323, 368: *Luca* principe exercitus. 261: *Priftaldo Luca* de villa Kouachi | 366: *cum ioubagionibus Luca*.

A *Lucas*-ból csonkítással keletkezett a 294-beli *Luc* (reus) név. Ez ismét tovább képezve *-us* kicsinyítővel, vagy latinositva fordul elő a 206: *Lucus* (ioubagio castris) alakban; mellette másik magyar név az *Ypolt* is. 388: *q* (per) *priftaldum* nomine *Lucum* de villa Lomb; a 259. jegyzőkönyvben pedig „*priftaldus Lucas*“ van. Mindkét esetben Nuethlen cur. com. poroszljaként szerepel, tehát az azonosság kétségtelen. Sőt valószínű, hogy ide tartozik a *-sa* képzős *Luxa* (*Luksa*) adat is: 141: *p*(er) *manum priftaldi sui nomine Luxa*, de villa Lomb, — jöllehet itt *Nucden* cur. com. van. Egyébként gyakori eset, hogy ugyanannak az embernek a neve egyszer latinul, másszor magyarul jelentkezik (vö. *Andreas*: *Endre*).

Magdalena, -e. Μαγδαληνή: *Magdolna*. Olasz *Maddalena*; gör. kel. szláv *Magdalini* (óbolgár), *Magdalena* (szerb), róm. kat. szláv: olasz szlovén *Maidalena*, *Maigdalena*, dalm.-horvát *Mandalena*, *Mandalina*, *Magdalena*, osztrák szlovén *Magdalena*, hazai szlovén *Magdalejna*, cseh-tót *Magdaléna* (SzlJövsz. I/2, 191—2).

353: fororem Auguffini *Magdalenam* . . . *Magdalena* domina.

Marcus, Μάρκος: *Márk*. Evangelista. Olasz *Marco*; szlovén *Marko*, cseh *Marek*, lengyel *Márek*. Velencében elterjedt név. Szent László még nem sorolta az ünneplendő napok közé; később, úgy látszik, olasz hatásra terjedt el nálunk (SzlJövsz. I/2, 193—4).

Latin alakok: Nom.: 93: *Marc*⁹ (imp.) de villa *Marcu*. Acc.: 94: impecierunt . . . *Marcum* (de villa *Oron*) | 155: ~ | 356: per priftaldum ~. Abl.: 52: priftaldo *Marco* de villa *Luueu* | 351: priftaldo ~ de *Chep* | 386: ~ *Biloto*.

295: *Petrum* filiū *Marc* (vö. FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 191: *Márk* < *Marcus*). — Hn.: 93: villa *Marcu*, u tövégi magánhangzóval; ma *Márok* Magyarbóly mellett Baranyában; van ott még *Herczeg-Márok* és *Német-Márok* is (KAR. 258). 59: villa *Marc* (vö. MELICH: MNy. X, 199); ma *Márok* Tarpától északra Bereg megyében (KAR. 248, CSÁNKI I, 417). Ezek a *Marc*, *Marcu* alakok a latin, illetőleg a magyar kicsinyítő alaknak érzett *Marcus* rövidítései.

68: villa *Marcusy*. Az *y* (*i*) birtokképző, vagyis azt jelenti, hogy a helység egy *Marcus* nevű emberé. Egykor kolostori birtok volt. A hely nevét *Márkosvölgy* határnév őrzi a biharmegyei Hegyközszentmiklós fölött (KAR. 220); CSÁNKI (I, 611) szerint csak a XIII. században említik Szent-Joggal együtt.

Matthaeus, Μαθθαῖος: *Máté*. Evangelista. Olasz *Matteo*, *Maffè*, gen. olasz *Matté*; óbolgár *Mattei*, *Mattei*, ny. bolgár *Matej*, *Máté*, szerb *Matej*, *Matij*, kat. bolgár *Matija*, stájer szlovén *Matej*, házai szlovén *Mátay*, kraj. szlovén *Matteuš*, tót *Matuš*, cseh *Matouš*, lengyel *Mátteusz*, *Mateusz* (SzlJövsz. I/2, 195).

Latin alakok: Nom.: 242: *Matthaeus* (servus) | 344: *Mattheus* és *Matheus* (imp.) de *Surcud*. Acc.: 47: impecijt *Matheum* (convillanus), 65: impecijt *Mathaeum* (villanus de *Medueozou*) | 54: impecijt *Mattheum* (de villa *Mehus*). Abl.: 316: Priftaldo *Mattheo* de villa *Bozt*.

A *Máté* keresztnév eredete PAIS (NyK. XLIV, 328, MNy. XXIX, 327) szerint a következő: A latin *Matthaeus*-ból való szláv *Matej* ~ *Mátej* formával egyeztethető az 1211: *Matey*, 1240 k.: *Mathey* (Oklsz.). E szláv *Matej* (*Matej*) formából *ei* > *é* változással lett a mai *Máté*.

A *Matthaeus*, vagy a *Mathias* csonkított formája a 308: priftaldo *Matu*; az *u* tövégi magánhangzó. — Egyszerű *-a* és összetett *-ka* képzőkkel szerepel a következő formákban: 360: *Matha* princeps exercitus. 359: *Mathka* (servus). A *Mathka*-val igen valószínűen azonos a 265: *Mafa* de villa *Sorou* és a 150: *Mafa* de villa *Sorou*, minthogy *Mathka* és *Mafa* felesége egyaránt *Foelicitas*. A *Mafa* lehet egy *Ma*-csonkítás *-sa* kicsinyítő

képzővel megtoldva. Hn.: 110, 111: villa *Mata*, ma *Máta* Balmazújvárostól nyugatra (KAR. 239, CSÁNKI I, 520).

Mathias, Μαθθίας: *Mátyás*. Apostol neve. Olasz *Mattia*; óbolgár *Matfja*, egyh. szláv *Matšij*, róm. kat. szerb-horvát *Matija*, cseh *Matěj*, tót *Matej*, lengyel *Maćiej*, kaj-horvát *Matraš*, *Matiaž*. hazai szlovén *Matyas* (SzlJövsz. I/2, 195—6).

Latin alakok: Nom: 14: *Mathias* Comes | 206: ~ (ioubagio caetri) || 249: Castrifenes de Orod .f. *Matthias*... | 323: ~ (ioubagio). Acc.: 47: impecijt conuillanos... *Mathiam*; uo.: *Matthias* is || 202: impeciere *Mathiã* de villa Loch... *Matthias* || 315: impecijt *Matthiam* de villa Ioubag | 91: impecierunt ~ ioubagione Iohãnis de villa Pauli de Nyr | 136: ~ | 344: ~. Gen.: 138: *Matthiae* comitis | 296: filium *Matthie* de villa Soluhan. Abl.: 72: priftaldo *Mathia* de villa Culchy || 98: Priftaldo *Mathia* de villa dobur | 152: priftaldo ~ de Tumfanfuna | 241: ~ Centurione.

A *Mátyás* a latin *Mathias*-ból való. A latin *ti*-nek a magyarban *ty* felel meg, vagyis az *i* palatalizálta a *t*-t (vö. MELICH i. m. 195). Továbbá a második szótag hosszú *ã*-ja előtti *ã* is megnyúlt (vö. FLUDOROVITS: MNY. XXVI, 52).

Nicolaus, Νικόλαος: *Miklós*. *Nicolaus* az Újszövetségben a hét diakonus egyike, antiochiai prozelita (Ap. Csel. 6:5). Olasz *Nicolò*, vel. olasz *Nicholo*, *Nicollao*; szláv *Nikola*, *Nikul*, *Nikolaj(e)* (óbolgár, bolgár, szerb, horvát, orosz), lengyel *Mikolaj*, cseh, tót *Mikuláš*, szorb *Miktauš*; az olaszszággal érintkező szlovénben *Miklar*, a többiben *Miklarž* (SzlJövsz. I/2, 197—8). PPB. 613: *Nicolaus*: *Niko*, *Niklo*, *Nika*, *Nikula*, *Niklus*, *Miklós*.

Latin alakok: Nom.: 80: *Nicolaus* (curialis cōes de patztuh) | 88: ~ curialis comes Ecclesie de villa paztuh | 179: ~ filius Angelus (dom.) | 191: ~ de villa Ghony (dom.) | 212: ~ (minifter Regis de prouincia Zobolch) | 214: ~ (fur, de villa Cyeguen)* | 221: ~ de villa Erdei | 222: ~ de villa Erded | 343: ~ | 363: Ioubagiones caetri Sumpsey .f. ~ | 57: priftald⁹ *Nicola*⁹ de villa Mochy. Acc.: 1: inter Moyad comitem & *Nicolaum* nepotem | 29: raptorem fororis... ~ | 117: ~ | 249: impecierunt ~ Archidiaconum | 318: ~ (latro) | 323: ~ filium Wgra | 82: per Priftaldũ nomine *Nicolaũ* de villa Reuel. Gen.: 247: Mico (!) filio *Nicolai* (!) | 18: filios ~ de furto | 357: portio ~ filij Endus de terra Borozlou. Dat.: 39: *Nicolao* | 330: ~ comiti .f. Curiali & Pofonienfi. Abl.: 19: iudice *Nicolao* comite de Geuru | 20: Priftaldo ~ de villa Arpas | 133: ~ (ioubagio caetri de Nougrad) | 255: Iudice ~ vicearchidiacono de Zatmar | 257: Iudice ~ comite Trãfy luani Episcopi | 284: priftaldo ~. 31 jegyzőkönyvben szerepel *Nicolaus* palatinus comes neve is.

MELICH (Szl.Jövsz. I/2, 100, 198) szerint a magyar *Miklós* a szlovén *Miklarž* átvétele. A latin *Nicolaus* szókezdő *n*-jének

a róm. kat. szláv nyelvekben van *m* megfelelője, mégis a *Miklós* magyar nyelvi fejlemény (vö. PAIS: MNy. XXX, 117), amint néhány átmeneti alak is bizonyítja. 70: *Niclous* filius Ioannis de villa Tumas, impeciijt ioubagiones Martini .f. Nemel, *Miclous* . . . | 116: *Niclous* (executor) | 242: *Niclous* (serviens) || 253: . . . *Niclo* ioubagiones caſtri Zounuc. A fejlődés menete ez lehetett: *Nicolaus* > *Niclous* > *Miclous* > *Miklós*; latin *au* ~ magyar *au* > *ou* > *ó* (vö. FLUDOROVITS: MNy. XXVI, 198: 1211, 1240 k.: *Miclous*, 1256: Zentmiklos OklSz.). — Az átmeneti időben egymás mellett élt a *Niclous* és a *Miclous* forma. Mindkettőből alakult becéző névalak is. De míg a *Niclous* tovább fejlődött *Miklós*-sá, becézője: a *Nic*-ből való *Nicsa*, *Nicus* tovább is fennmaradt, vö. 1584: *Nykos* Thamas (OklSz. *Miklós* al.). A *Nicolaus* ~ *Niclous* becézője *-sa* kicsinyítővel 19: *Nixa* de villa Nema (vö. MELICH: MNy. XVIII, 142: *Miklós*: > *Miksa*, R. *Niksa*). — A *Nic*-*s* becézővel ismerhető föl a *Nicus* névben. 254: impecierunt quofdam ioubagiones *Nicus* filij (!) *Nicus* | 389: priftaldo nőine Gyopol filio *Nicus*. — Van egy kétes adat is: 29: *Nican* (reus), talán *Nicau*; ebben az esetben az *au* (*ó*) kicsinyítő képző.

A *Miclous* ~ *Miklós*-ból való *-s* becézővel a *Micus*. 97: *Micus* (villanus Kenefy de prouincia Doboka) | 110, 111: *Micus* (ciuis caſtri). Latinosan ragozva: 373: impeciijt *Micū* filium Alexandri. 381: per priftaldum nomine *Micu*; az *u* tövégi magánhangzó. A *Micus*-nak *-a* képzővel való továbbképzése a *Micusa*. 312: Priftaldo *Micufa* de villa Gyoroc (vö. MIKOS: MNy. XXXI, 288). MIKOS az idézett dolgot azt mondja, hogy a *Micusa*-ból a középső szótagbeli magánhangzó kiesésével keletkezett a *Miksa* (vö. 1211: filius *Micse*; MIKOS i. h.). Keletkezettek ezek a *Mik*-csonkításból *-sa* képzővel, mint *Nic*-ből *Nicsa*.

A *Miklós*-nak *Mik*-ká csonkult alakjából származik *-a* kicsinyítő képzővel a *Mika*. 247: iuramentum *Micae* de genere Borfa | 253: fratrem *Mice*; ezek latin genitivusi formák. *Mika* bihari ispán többször is szerepel a VR.-ban: N o m.: 115: *Mica*. A c c.: 194: *Micam*. Gen.: 27: *Micae* | 328: *Mice*. D a t.: 323: *Mice*. A b l.: 23: *Myc*a | 66: *Mica* | 270: *Mice*. Ez utóbbi lehet illeszkedett *-e* képzős alak (vö. 1328: *Myke* OklSz.). — Egy nő neveként is előfordul a 346. jegyzőkönyvben: cum filia fua .f. *Mica*. MELICH: MNy. III, 174 azt írja, hogy a *Mária* név deminutívuma a bolgárban *Mika*. Úgyszintén van az Ószövétségben is *Micha* férfinév. Egyes esetekben számolnunk kell néhány ilyen átvétellel is.

A *Mik*-*ó* kicsinyítő képzővel is megtalálható a VR.-ban. MELICH (MNy. X, 194) *-kó* összetett képzőt keres ebben a névben. Így valószínűleg ő is a *Mihály* becéző változatának tartja, mint annyian mások. HORGER (MNy. XXII, 282) deminutív—augmentatív képzőt lát a *Mikó ó*-jában. A *Mihály*-

hoz kapcsolja TOLNAI (MNy. XXIII, 172) a *Mikó*-val együtt a *Miká*-t is, és abba a csoportba sorolja, melyben a teljes névnek az első szótagja nyíltan (azaz magánhangzóra végződve) áll a képző előtt. HORGER (MNy. XXV, 373) szerint is a *Mihály*-ból való a *Mikó*. Ez éppen nem lehetetlen, de mégis azt kell tartanunk, hogy keletkezhettek így is, de keletkezhettek a *Miklós*-ból is. Azt azonban csak akkor lehetne eldönteni, hogy melyikből valók, ha ugyanannak az embernek a neve előfordulna latin és magyar változatban. MELICH a *Mikó*-t SzlJövsz. című művében (I/2, 119) a szláv nevek között sorolja föl.

A *Mico*-nak a következő változatai fordulnak elő: Acc.: 4: impecijt . . . *Micon* (*Micou*, reus) | 182: impecierunt ~ *Micou* (ioubagio Petri) | 346: p(er) prifta'dum nomine ~ de villa Cundurur | 363: impecierūt ioubagiones Tauornicos Regine . . . *Micou*. Latin tárgyraggal: 38: impeciēre *Micoum* de villa Solomōis de latrocinio, de nom. *Micon* (*Micou*) | 262: impecijt *Micoum* de villa Catar; nom., abl. *Micou*. Gen.: 59: impecierūt ioubagiones *Micou*. Dat.: 247: *Mico* filio Nicolai, nom. is *Mico*. Abl.: 207: Priftaldo *Micou* de villa Belk | 350: praefēte *Micou* priftaldo. Latin ragozással: 336: cum Priftaldo *Micone*.

MELICH (SzlJövsz. I/2, 119, 197—8) nyomán PAIS (MNy. XXX, 116—7) mutatott rá arra, hogy a szlávásgból átkerült hozzánk a *Mikula* névalak, s hogy az gyakoriság tekintetében vetekedett a *Miklós*-sal. A *Mikula* szókezdő *M*-je a róm. kat. szláv nyelvek jellemző sajátysága (PAIS i. h.). 45: impecierūt . . . *Miculā* de villa Sadan; majd *Micula* is | 364: duos ciues ferrei caetri . f. *Miculam* & Crachium; ue. 365: *Micula*, Crachun, & alij de villa Thazar. Valószínű, hogy a 66: *Nicula* is ilyen átvétel. Ha csak nem íráshiba, vagy nem a *Nicolaus* ~ *Niclous* ~ *Miclous*-sal való keveredés révén keletkezett. 66: impecijt *Niculam* de villa Ianuft, p(ro) fufpicione furti.

Paulus, Παῦλος: *Pál*. Apostol. Olasz *Paolo*; hazai szlovén *Páveo*, cseh *Pavel*, bolgár *Pavel*, *Pával*. Elterjedt név Velemben, Dalmáciában és Csehországban (SzlJövsz. I/2, 201). PPB. 613: *Paulus*: *Paul*, *Pál*.

MELICH (i. h.) szerint a latin *Paulus*-ból a magyarban *Pól* várható, vagyis latin *au* > magyar *ó* (vö. *Miklós*; a *klasztrom* vulg. latin kiejtésen alapuló átvétel: klassz. latin *claustrum*, vulg. latin **clastru[m]*). Szerinte a második szótag *u*-ja előtt az *au* *a*-nak hangozhatott a latinban. Később (MNy. X, 250) úgy magyarázza, hogy a latin *Paulus*-ból a magyarban *Paylus* és *Palus* ~ *Pálus* lett. Ez a *Palus* lehet vulg. latin (-*u* előtti szótagban levő *au* a vulg. latinban néhány szóban *a*), de alakulhatott *au*-ból *a* a magyarban is (vö. *claustrum*: magyar *klasztrom* NagyszK. 394—6 > *klasztrom*).

MELICH magyarázatát HORGER (MNY. XXVI, 88) bővebben is kifejti. MELICH szerint tehát a magyar *Pálos* nem a klassz. latin *Paulus*, hanem egy vulg. latin *Palus-ból való, vagyis az *á* ebben az esetben vagy *á*-ból való, vagy mindig is *á* volt. Ez a magyarázat alkalmazható a *Sál*-ra is, ha föl tesszük, hogy nem *Saul*-ból lett, hanem egy *Salus > *Sálos elvonása, mint *Pálos*-ból *Pál*. E mellett gondolhatunk arra is, hogy a klassz. *Paulus*-t is átvettük, amelyből *Paul* > *Páuli* > *Pólyi* fejlődött. De minthogy CSÁNKI (MNY. II, 387) szerint ugyanazt a *Saul* nevű családot *Sál*-nak is, *Sól*-nak is nevezték, itt már nem lehet gondolni kettős átvételre, úgyhogy magyar *á* > *á* hangfejlődésre kell gondolnunk (vö. MNY. XXIII, 497). Egyfelől tehát *Pául* > *Poul* > *Pól* a fejlődés, másik irányban: *Pául* > *Pal* > *Pál*, vagyis a kettős hangzó csökkentett nyomatékú része eltűnt, s a *Pal*ból megnyúlással lett *Pál*.

Latin alakok: N o m.: 27: *Paulus* (serviens) | 34: ~ comes filius Eufemiae | 71: ~ de villa Yled (dom.) | 81: ~ (occisor) | 134: ~ feruiens Tibę (imp.) | 137: ~ (feruus Ibrachin de Zoboslou) | 165: ~ Opillio, Vice comes, in villa Apra | 176: ~ de villa Rahas, filius Petri, impecijt Paulum... | 213: ~ & Petri⁹ dae villa Ethe (comprouincialis) | 255: ~ (debitor) | 247: ~ | 320: ~ de villa Zuna | 322: ~ (cõuillanus) | 347: ~ (centurio de Bekes) | 357: ~ (coheres Nicolai). Acc.: 8: *Paulum* (conuillanus) | 48: ~ (fur) | 114: ~ (convillanus de villa Zamtou) | 139: ~ (fideiussor) | 207: ~ (ioubagio castri de Naugrad) | 211: *Petrum & Paulum* filios Both Hodunogionis | 212: ~ (fur) de villa Bulkan | 234: ~ (ioubagio) | 259: ~ (ioubagio) | 326: ~ fratř Heim | 345: ~ filius Abfalonis | 350: ~ (Dufinicus) | 361: per priftaldum ~ de villa Therecha | 22: *Paulū* | 219: ~ (fur) de villa Nanas | 246: ~ de villa Numchuny | 356: impecijt ~ de villa Paul, & Petrum fratrem eius | 373: per priftaldū ~ de villa Galya. Gen.: 120 ioubagio *Pauli* | 130: ~ | 178: ~ | 247: ~ comitis de genere Smaragdi | 362: vicarius ~ Woyuodę. Hn.: 91: villa *Pauli* de Nyr; ma Monostor-Pályi Bihar megyében (KAR. 228); CSÁNKI (I, 619): hajdan (1415.) *Nyir-Pályi* is. Abl.: 15: priftaldo *Paulo* de villa ynata | 40: Priftaldo ~ | 52: Iudice ~ comite de Ogocha | 74: ~ (filius Sycia de Bagya) | 78: ~ curiali comiti | 93: ~ (in prouincia Barona) | 94: priftaldo ~ de vil'a Iohannis | 102: ~ (ioubagio) | 107: Iudice ~ de Chenadu | 132: facerdote ~ (eccl. S. Georgij) | 133: ~ (castri ioubagio de Nougrad, I. *Poufa!*) | 167: Iudice ~, comite venatorum Bubalinorum | 209: coram ~ Sacerdote | 274: ~ filio Hecy | 354: ~ | 366: ~ (ioubagio Bich.) | 368: ~ (imp.) | 82: archidiacono *paulo* | 324: Iudice ~ comite de Bekes.

A *Paulus*-ból a magyar kicsinyítő képzőnek érzett *-us* elhagyásával lett a *Paul*. 13: *Paul* Sacerdos de villa Duba, de abl.-ban már: de *Paulo* Sacerdote | 42: ~ (ioubagio de Bekves) |

70: priftaldo ~ de villa Heydeh | 151: ~ de villa Vrhud (dom.) | 159: ~ (villanus) | 206: ~ de villa Shmula (imp.) | 212: ~ (minifter Regis) | 243: ~ de villa Beltuk | 255: ~ comes venatorum; ue. 167: Iudice Paulo comite venatorum | 328: ~ de villa Sciguetij | 353: feruus nomine ~, majd *paulus*-ként is szerepel ugyanitt. A bihari comes neve 16 jegyzőkönyvben latinul fordul elő, csak a 269-ben *Paul* alakban. — Hn.: 123: villa *Pauli* és villa *Paul*; ma *Hosszú-Pályi* Biharban (KAR. 244, CSÁNKI I, 619). 251: villa *paul*; talán *Pálfalva* Szatmár mellett keletre (CSÁNKI I, 482). 203: de *Pauli* 2-szer; ma *Herpály?* (KAR. 279, CSÁNKI I, 607): -i nomen possessi képzős alakulat.

Poul változatban is előfordul: 253: *Poul* curialis comes Zounuc. — -a kicsinyítővel: 360: *Poula* (centurio).

Paulus-hoz tartozó nőnév: 252: Domina *Paulia* vxor Pérrus (? Petrus).

Van egy *Paldus* alak is. Ez valószínűleg a vulg. latin *Pálus* rövidülése -d + -us képzőbokkal (vö. MELICH: MNy. X, 151). 236: Iudice *Paldus* vicearchidiacono de Zounuc.

Az *au* > *ou* > *ó* fejlődés középső fokán vannak a *Paulus*-ból rövidüléssel keletkezett és kicsinyítő képzőkkel megtoldott alakok. 282: Petri filij *Pou*. Hn.: 18: de *Pou*, ma *Pó* Mezőtúrtól északra (KAR. 253), 26: villa *Pou* ma Nagy- és Kis-*Pó* Mezőtúrtól északnyugatra (KAR. 257), 333: de *Pou*. — -s kicsinyítővel: 42: *Pous* (castrensis de Bekves) | 115: filium ~ (de villa Naduduor) | 127: in manus ~ (procurator de Bistria) | 251: Priftaldo ~ de villa paul.

Nom.: 61: *Poufa* de villa Chybur (imp.) | 104: ~ de villa Boroch (imp.) | 106: ~ de villa kerequi (imp.) | 133: ~ (ciuis caetri de Nougrad de villa Sēbur) | 212: ~ (minifter Regis, de prouincia Zobolch) | 244: ~ requifiuit (dom.) | 308: ~ de villa Nadal | 367: ~ (Banus) és ue. a 373.-ban mint comes szerepel. Acc.: 21: impecierunt *Poufam* (de Burfod) | 47: impecijt ~ (convillanus, de villa Tilos) | 266: impecijt ~ (libertinus) | 273: impecijt ~ de maleficio (filius Deduhae convillanae) | 276: impecijt ~ filium Pauli de villa Zolos | 296: impecijt ~ de villa Soluhan | 299: impecijt conuillanum . . . ~ | 313: impecijt ~ (ioubagio) & feruum .f. Pofu de praedio Her | 298: impecijt *poufam* de villa Numen praedio Sebus | 78: ipecijt *Poufā* de villa Sceguē. Gen.: 343: fili⁹ *Poufē* de Scuröi. Abl.: 151: Iudice *Poufa* Archidiacono de Bychor | 181: priftaldo ~, de villa Tieud | 227: priftaldo ~ de villa Libicy. Ezekben az alakokban a *Pous* van megtoldva -a becézővel vagy a *Pou-sa* képzőbokkal.

A *Pou-*-ka kicsinyítővel: 119: *Pouca* de villa Buza. 298: impecijt *Poucam* de villa Vofian. 122: Priftaldo *Pouca* de villa Cokot | 358: *Pouca* Archiprecone.

Előfordul a *Pou*-nak o-s változata is. Az *ou* kettőshangzó helyén az első o-s írásmód: 1181: *haio*, 1193: *aldocut* (JAKU-

BOVICH: MNy. XIX, 78, GOMBOCZ, Hangtört.: ÖM. II, 84). 313: *Pofu* de praedio Her pro latrocinio; az *u* képzővégi magánhangzó; ui. van *Poufa* is (l. ott). 323: *Pos* de villa vndoch; -a kicsinyítő képzővel megtoldva s latin gen.-ban: 38: filius *Pofe*. S talán idetartozik -ka kicsinyítővel 358: villa *Poca*.

Petrus, Πέτρος: *Péter*. Apostolfejedelem. Olasz *Pietro*, *Piero*, *Pero*; német *Peter*; óbolgár *Petro*, cseh *Petr*, hazai szlovén *Peter*, szerb-horvát *Petar* (SzlJövsz. I/2, 202). PPB. 613: *Petrus*: *Pénter*, *Pétur*, *Péter*.

Latin alakok: Nom.: 10: *Petrus* Ioubagio castris Borsod | 11: ~ (ioubagio) | 21: ~ (castr. de Bursod) | 28: ~ (reus) | 35: ~ de villa Tos | 68: ~ curialis comes de Berucyo | 79: ~ vrbis pfectus | 93: ~ (reus) | 121: ~ de p̄edio Demetrii | 170: ~ (de villa Hot) | 183: ~ (centurio) | 232: ~ de villa Gyon (imp.) | 248: ~ (ioubagio castris Bursod) | 253: ~ (convillanus) | 290: ~ | 303: ~ (de Alba) | 338: ~ filius Moraz | 347: ~ (centurio) | 97: *Petr*⁹ (villanus Kenefy) | 213: ~ dae villa Ethe | 217: ~ de villa Shazta (testis). Acc.: 79: *Petrum* . . . de genere equestri . f. Militum Regis | 87: ~ (ioubagio) | 92: hominem Bes . f. | 102: per priftaldum ~ de villa Pet⁹ | 201: impecijt de furto ~ filium Nuhu | 211: ~ (filius Both) | 229: ~ (dufinicus) | 234: ~ (ioubagio) | 295: per priftaldum ~ filiū Marc | 298: ~ de villa Vofian | 318: ~ | 321: ~ (feruiens Beli) | 337: ~ (reus) | 343: ~ | 343: per priftaldu ~ filium Morodec, de villa Bodun | 356: ~ de villa Paul | 363: ~ (ioubagio Tauornicus Regine) | 378: ~ | 386: feruum ~ de villa Hot | 25: *Petrū* de villa Vafarhel | 44: ~ (convillanus) | 93: per priftaldum suum nomine ~ | 136: ~ | 271: ~ (fur. convillanus, de villa Dyuna). Gen.: 59: iobagiones *Petri* filij Philippi comitis de villa Marc | 138: ~ fratris Buch | 176: Paulus de villa Rahas filius (!) ~ | 180: ~ (dom.) | 182: ~ (dom.) | 282: Ioubagiones ~ filij (!) Pou | 208: interrogavit responfa *Petri* (ioub. castris) | 357: ius *Petri* filij (!) *Petri*. Hn.: 3: villa *Petri*; talán *Péterháza*, ma puszta Nagyszalonta mellett nyugatra (CSÁNKI I, 620). 212: villa *Petri*; *Pócs-Petri* Szabolcs megyében (KAR. 264). 277: villa *Petri*; *Molnos-Petri* Bihar megyében (KAR. 199). Abl.: 101: *Petro* de villa Bokc (pristaldus) | 102: ~ ioubagione | 145: priftaldo ~ | 150: ~ (canonicus) | 180: ~ (bilotus) | 185: Priftaldo ~ (de villa Halap) | 225: Archidiacono ~ | 227: ~ de villa Dingonogu | 245: coram arbitriis . . . ~ | 323: ~ maiore p̄conio | 333: Iudice ~ curiali comite Regine | 358: ~ (reus) | 361: ~ filio Simonis | 367: ~ (ioubagio castris de Bursod) | 371: priftaldo ~.

Ezek latin alakok, bár lehetséges, hogy némelyiket mint becézó formát is használták. A ragozottság ezzel nincs ellentétben, hisz nagyon sokszor előfordul, hogy magyar nevet latinul ragoznak. Van azonban egy *Perrus*, vagy talán *Petrus*

alak, amely kétségkívül magyar használatra mutat; ugyanis birtokviszonyban van ragozatlanul. 252: *Paulia vxor Perrus* (? *Petrus*). KARÁCSONYI (165) *Petrus*-ra javítja. KANDRA KABOS (A Váradi Regestrum 376) *Pettus*-nak olvassa s feleségét *Paulina*-nak. — Ha nem *Petrus*-nak kell olvasnunk, akkor lehetséges, hogy a *Péter* név — valamilyen román nyelvi eredetű — *Peer* vagy *Pér* megfelelőjének magyar kicsinyítő képzős származéka. Ilyen esetleges származásra gondol PAIS is (MNY. XXXI, 280), s román nyelvű megfelelőnek *Peir(e)*, *Pier(re)*, *Pir* változatokat vesz föl. Azután (MNY. XXXII, 64, 265) a *pér*-halat Szent Péter apostolnak, a halásznak a nevéből magyarázza. — Még egy magyarázat lehetőségét érinti PAIS a *Pér* személynévre. Ez pedig a török *pär* ~ *bür* 'ad' szócsaládba tartozó *Bér* helynév és *bér* közszóval való összefüggése (MNY. XXXI, 280). MELICH (MNY. XXXI, 279) pedig egy rövid magyar *Per alakot vesz föl a *Pér* előzőjének, s ezt összeveti a XIII. századi *Pere* személynévvvel s a különféle *Pere* helynevekkel.

A személynévek és keresztnévek egyik becéző formája a rövidülés; sőt ez még kicsinyítő képzőt is vehet föl (vö. MELICH: MNY. X, 149). A latin *Petrus*-nak kétféle rövidülése lehetséges; a *Petr a képzőnek érzett *-us* elhagyásával (MELICH: MNY. X, 249) vagy a casus obliquusokból elvont és nominativusként használt tőalakkal (MELICH: MNY. XXXVI, 146); a *Pet* csak rövidülésből magyarázható. A *Petr*-ből ejtéskönnyítő magánhangzóval lehet *Petur* olv. *Petiür* vagy *e*-vel *Peter*. A vulg. latin *e*-ből a magyarban *é* > *é* lesz (vö. SZINNYEI: MNY. XXII, 161, FLUDOROVITS: MNY. XXVI, 119).

Peter van: 38: *Imaelitae de Nyr, Elias & Peter* | 329: *Peter* Archipreco | 42: *Pether* (ioubagio de Bekves).

Petur van: 38: *vterinus Petur* | 53: ~ de villa Vys (imp.) | 79: ~ de villa Oym (civilis castris) | 212: ~ (minifter Regis) | 210: ~ curialis comes | 169: ~ (uillanus).

Hn.: 90: Abbate Stephano de *Pethur*; ma P u s z t a-*Péteri*, egykor *Péter-monostora* Csongrád megyében (KAR. 228). 52: villa *Petur*; *Péterfalva* a Tisza mellett Ugocsa megyében (KAR. 246). 214: villa *Petur*; *Pócs-Petri* Szabolcs megyében (KAR. 265; vö. 212). 221: villa *Petur*; *Sajó-Petri* Ónod és Sajó-Lád mellett Borsod megyében (KAR. 267). 230: villa *Petur*; talán *Hernád-Petri* (KAR. 278). A helynevekben a *Petur*- vagy *Peter*-ből az *-i* birtokképzővel előbb *Peturi* vagy *Peteri*, majd a középső nyílt szótagbeli magánhangzó kiesésével *Petri* lett.

A *Petrus*-ból való a *Pet*- tőalak is mint becéző név (vö. MELICH: MNY. X, 198). 74: *Pet* (villanus de Bagya); ugyanez a 78, 79-ben *h*-val írva: *Peth* | 133: *Peth* (liber homo) | 212: ~ (minifter Regis). Tővégi magánhangzóval: 29: *Petu* (raptor) | 387: *filium Petu* (convillanus). — A *Petrus*-ból való *Pet*-hez

szokták sorolni Anonymus 48: in campo *Peytu* olv. *Pejtü* adatot is (vö. MELICH: MNY. X, 106, PAIS, Magyar Anonymus 134). Ma *Pét* Veszprém megyében (CSÁNKI III, 247). Valószínűbb azonban PAIS (MNY. XXIV, 174—5 és ScriptRerHung. 97) újabb magyarázata, hogy a török eredetű *bây* méltóságjelölő szó *bej* ~ *pej* alakjának *-tü* (*-t: -d*) magyar kicsinyítő képzős származéka. — A *Petü* -s kicsinyítővel (vö. MELICH: MNY. X, 198) is előfordul: 55: Iudice *Petus* vicario Nicolai Palatī comitis | 89: Priftaldo ~ | 279: priftaldo ~ de villa Chemey | 374: a parte ~ filij Chuley. — Hn.: 183: villa *Petus* | 102: villa *Pet*⁹.

A *Pet* név *-a* (vö. MELICH: MNY. X, 153) vagy *-ka* (vö. MELICH: MNY. X, 194, GOMBOCZ, MTNY. III. Alaktan 190) kicsinyítővel: 104: Priftaldo *Peta* de villa Achad | 295: Tobol filius ~ | 332: priftaldo ~ (de villa Neueg). Latinosan ragozva: 348: Pangrati⁹ filius *Petae* de villa Cupa. 350: *Petam* (dufinicus). — Hn.: 201, 202: priftaldo Gregorio de villa *Peta*; 221, 230: Priftaldo Gregorio de villa *Petur*. Ha elfogadjuk, hogy mind a négy esetben ugyanarról a *Gregorius* pristaldusról van szó, azt látjuk, hogy a falu birtokosának a neve kétféle névalakban van írva. Ez azt is jelenti, hogy a *Péter* név becézői meglehetősen gyakran és elevenen szerepeltek. S főleg a 221- és 230-ban előforduló villa *Petur*-nek más-más ma is meglévő helynevet keresni. — Csak egy név fordul elő *-ka* kicsinyítővel: 242: *Petka* (servus).

Philippus, Φίλιππος: *Fülöp*. *Fülöp* apostol neve. Olasz *Filippo*, vel. olasz *Felippo*, gen. olasz *Feipu*; szlovén *Filip*, horvát *Filip*, *Pilip*, cseh *Filip* (SzlJövsz. I/2, 169).

Latin alakok: N o m.: 84: *Philippus* de villa Rabay (imp.) | 131: ~ Praepofit⁹ Ecclesiae sancti Prothomartyris (Var.) | 135: ~ filius Cosme | 380: ~ de villa Vulchoi (imp.). Gen.: 59: *Philippi* comitis de villa Marc. Abl.: 321: priftaldo *Philippo*.

15: Iudice *Fila* comite vicario Nicolai palatini comitis és 54: Iudice *fila* vicario Palatini; e kettő egy személy | 232: magistro *Fila* | 358: *Fila*. MELICH (SzlJövsz. I/2, 111) szerint a *Fila* a szláv *-a* képzővel ellátott becéző alak *Filip* (Fülöp)-ből. Inkább a *Philippus*-ból csonkítással keletkezett magyar alakok, amelyekben a *Fil*-forma van megtoldva *-a* kicsinyítővel. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az ómagyarban a testrészt jelölő *fül* > *fil* szavunk is szerepelt személynévként (vö. PAIS: MNY. XVIII, 28, XXI, 113). Figyelemre méltó, hogy a magashangú *Fil*-elem mélyhangú képzőt vesz magához (vö. MELICH: MNY. X, 153). — A *-k* kicsinyítő képzős *Filek* *-a* képzővel 90: impecijt *Filekam* feruū (occisor) (vö. MELICH: MNY. X, 194 és PAIS i. h.).

Stephanus. Στέφανος: *István, Csépan.* Szent István első vértanú neve. — „A magyar *István* és *Csépan* nem latin átvévések, hanem róm. kath. szláv nyelvekből valók. *István* a szlov. *Števan*, *Csépan* pedig a szlov. *Štepan*, cseh-tót *Štěpán*, *Štepan*, lengy. *Szczepan* mása.“ (SzlJövsz. I/2, 174—5.) A gör. kel. szláv népeknél a név állandóan sz-szel van: obolgár *Stefano*, bolgár *Stefan*, nyugati bolgár *Stévan*, *Stépan* (MELICH i. h.).

HORGER (MNY. XXI, 56—7) szerint az *István* — föltéve, hogy szláv eredetű — csakis a kaj-horvát *Štefan*-ból eredhet, mert a magyar hangtörténetből nem mutatható ki *v* > *f* hangváltozás. Megengedi a *Stephanus*-ból való elvonást is; így *Štefan* > *Ěstěfan* > *Ěstfan* > *Ěstván* > *István* fejlődést vezet le, hol a szóbelseji *tf* kapcsolat helyébe a gyakoribb *tv* hangkapcsolat lépett.

Latin alakok: Nom.: 58: *Stephanus* Eubagio Georgij de villa Torcā | 133: ~ (ciuis castris) | 141: ~ Clericus | 196: ~ de villa Perlu. Acc.: 48: *Stephanum* (fur) | 117: ~ (reus) | 120: ~ (reus) | 128: feruum ~ | 156: ~ (ioubagio Buncu) | 192: per priftaldum ~ | 229: per priftaldum nomine ~ de genere Zachu, de villa Berenta | 254: ~ (defensor, de villa natztha) | 290: per priftaldum ~ | 370: ~ feruientem | 378: ~ | 10: p(er) priftaldum nōe *Stephanu* de villa Nemeth | 44: per Priftaldum nomine ~ de villa Mire Acnaya | 63: ~ de villa Scela | 240: per fratrem fuum ~ | 333: impecijt . . . ~ de Pou. Gen.: 122: impecijt filios *Stephani* | 209: priftaldo Thoma filio ~ | 346: ~ | 380: impecijt ioubagionē ~. Abl.: 53: Iudice *Stephano* comite | 90: Abbate ~ de Pethur | 136: ~ Bichorienti comite | 167: priftaldo ~ | 187: ~ curiali cōite de Ziloc | 247: ~ Archidiacono | 251: coram ~ comite de Zobolch | 320: priftaldo ~ | 356: ~ (vicarius Ladislai comitis) | 372: priftaldo ~ de villa Kopri | 386: priftaldo ~. — Van egy adatunk a *Stephanus*-ból való rövidülésre is: 242: *Stephan* (serviens).

Az EtSz. (I, 942—3) a *Stephanus*-sal összefüggő szláv *Ščepán*-ból magyarazza a *Csē[é]pán* nevet: ó-tót *Ščepán*, ó-cseh *Ščepán*, cseh *Štěpán*. Az EtSz. szerint az első *Csépan* idegen ember volt, s az eredetileg keresztnévként használt név nálunk személynévként terjedt el. A magyarban az *István* névvel váltogatva való használata kétségbevonhatatlanul nincs bebizonyítva (EtSz.). HÓMAN (MNY. XIII, 119) említi, hogy II. István neve egy pénzdarabon *Cehanus* alakban szerepel; ez nyilván téves veret *Chepanus* helyett. Így a *Csē[é]pán* névre ez lenne az első adatunk.

32: iudice *Chepan* | 50, 51: priftaldo *Chepan* de villa Ladan; ugyanez 18: priftaldo *Cepā* de villa Ladan. A *ce*-nek *cse* hangértéke van még a következő bihari helynévben: 323: de ponte *Cepan*. KARÁCSONYI (188) szerint: egykor *Csépan* nevű

falu Bihar és Nagyszántó között; emléke egy földrész nevében maradt fenn. CSÁNKI (I, 605): „Bizonyára a Fűzesgyarmat és Darvas melletti *Cséfán* pusztát kell értenünk.“

A *Csépán*-nak vagy magyar *-us* becézővel való továbbképzése és ez latin ragozásban is, vagy latinositása fordul elő a VR. következő névadataiban: N o m.: 24: *Chepanus* p̄fect⁹ całtri | 25: ~ de villa Chula | 28: ~ de villa Bogdan | 102: ~ (całtrenfis) | 133: ~ (ciuis całtri de Nougrad) | 357: *Cepan*⁹ comes. A c c.: 87: impecierunt *Chepanum* (reus) | 207: impecierunt . . . ~ (ioubagio całtri) | 373: impecijt ~ (de genere Misca) | 4: per Priřtaldū *Chepanū* | 380: per priřtaldum nomine ~, 329: per *Cepanum* palatinum. G e n.: 337: filios *Cepani*. — A *Chepan* rövidített becéző alakja *-a* kicsinyítővel: 161: iudice *Chepa* villico. H n.: **Csē[é]fán* csonkítása: 351: (villa) *Cheph*. Az EtSz. (I, 942) nem tudja eldönteni, hogy ez *Csép* vagy a biharmegyei *Cséf* ~ *Csif*. KARÁCSONYI (293) szerint valószínű, hogy *Cséf*, mert ilyen nevű hely több volt Darvastól északra. CSÁNKI (I, 605): 1393: *Cheph*; 1483: *Cheef*; ma: *Csif* puszta Fűzesgyarmattól keletre Bihar megyében.

Thaddaeus. Θεαδδαῖος: *Tádé*. Az ifjabb Judás apostol mellékeve. Olasz *Taddeo*; hazai szlovén *Thaddeuš*, lengyel *Táddeusz*, osztrák szlovén, szorb és cseh *Thaddeus*, tót *Tadej*, ugyanígy a gör. kel. szláv nyelvekben (SzJövsv. I/2, 206).

241: impecierunt Libertinos . . . *Tadeufut*. A nyelvérzék a latin *Tadeus*-t magyar becéző alaknak érezte és használta, s magyar tárgyragot ragasztott hozzá (vö. MELICH: MNy. X, 198). E jegyzőkönyvben a többi nevek is magyar tárgyraggal szerepelnek: *Išeput*, *Bulřuhut*, *Chimont*, *Sařhat*, *Meduet*, *Ilóbarut* . . . *Belat*, *Egidut*. A *Tadeufut*-ban az *u* tővégi magánhangzó. 352: libertinum . . . *Tadeū*, a latin forma acc.-a. — PAIS (MNy. IX, 32) szerint a *Tadeus* *Tad*-dá rövidült. — A *Tádé* egy szláv *Tadej* formából lett. Alakulására nézve vö. *Endre*, *Máté*.

Timotheus. Τιμόθεος: *Timóteus*. Szent Pál tanítványa. Olasz *Timoteo*; cseh, tót, lengyel *Tymoteusz*, hazai szlovén *Timotheuš*, osztrák szlovén *Timoteus*, gör. kel. szláv *Timothej*, *Timofej* (SzJövsv. I/2, 207). PPB. 613: *Timotheus*; *Timoté*.

326: Priřtaldo *Timodeu* de Zala. A *d*-je a *t*-nek zöngés változata. — Becéző alakja *-a* kicsinyítővel: 58: impecijt *Timā* de villa Chijpud pro furto; uo. *Tima* alakban is.

Thomas. Θωμάς: *Tamás*. Apostol. Olasz *Toma*; osztrák szlovén *Tomáž*, hazai szlovén *Tomáš*, ča-horvát *Tomaš*, cseh, tót *Tomáš*; a gör. kel. szláv nyelvekben *Toma*, *Thoma* volt mindig. — Szent *Tamás* apostol ünnepét elrendelik a Szent László-féle decretumok (SzJövsv. I/2, 206—7). Érthető ebből nálunk való gyakori használata.

Latin alakok: Nom.: 31: priftaldus *Thomas* de villa Martin | 102: ~ (castrensis) | 359: ~ | 360: ~ (centurio) | 373: ~ Agriensis episcopus, ue. 367: *Tomas* és 248: *Tomę* Ag. Episcopo; 41: *Tomas* (ioubagio monasterij de Taplucia) | 42: ~ (ioubagio de Bekves) | 49: ~ de villa Tuca | 112: ~ (de villa Chytmeu) | 175: ~ de villa Viflu | 212: ~ (minister Regis) | 280: ~ | 293: ~ (ioubagio comitis Agya); uo.: *Thomam* is. Acc.: 148: *Thomam* | 150: ~ (filius Mafae de villa Sorou) | 264: Clemens comes impecijt quosdam castrenses .f. Odun, *Thomam*, *Thomum* | 17: impecierunt... *Tomam* (tauericus) | 48: ĩpeciēre... ~ (fur) | 180: ~ (feruum) | 316: ~. Gen.: 67: feruos *Thomę* (dom.) | 138: Teco filius *Thomae* de villa Debrezun | 131: *Thomae* comitis. Dat.: 193: *Thomę* vicearchidiacono. Abl.: 209: praefente priftaldo nōine *Thoma* filio Stephani; 96: cum priftaldo... *Toma* | 110: priftaldo Regis nomine ~, filio Tup, de villa Mata | 113: Biloto ~ | 273: Priftaldo ~ de Herdeud.

A fősorolt adatok latin alakok, bár egyik-másik — főképpen a nom.-i és abl.-i forma — magyar nyelvhasználatban is szerepelhetett, amint az alábbi példák is mutatják. 2: per Priftaldum *Thomas* de villa Kaboy; annyira magyar alaknak érezte a nyelvérzék, hogy nem is ragozták. Hn.: 131: quandā terrā suam nomine *Thomasci*; ma *Tamási* birtok Rojt és Harsány között Bihar megyében (KAR. 301). — Becéző változata lehet a *Tamás*-nak: 361: Ciues Bekelienfes de villa Mehes .f. ... *Toĩa* | 47: *Toma* (conuillanus, de acc. *Thomam*. Néhány esetben a *Toma* lehet szláv átvétel is. — Csonkult *Thom*-alakra és -us becézőre mutat 264: Clemens comes... impecijt... *Thomum*, latin tárgyraggal, hacsak az *u* nem íráshiba a helyett. — Hanghelyettesítés törtenhetett a 70: villā *Tumas* névalakban. Ma *Tamási* puszta Nyíradony mellett Szabolcs megyében (KAR. 220); vö. CSÁNKI I, 527: *Thamasy* 1323., 1338.

Nem tartozik ide, bár néha a *Tamás* becézőihez szokták kapcsolni a *Tomaj* helynevet. 326: Alexander fili⁹ Teodori de *Tomoi*; ma birtok Tiszaabádtól délkeletre (KAR. 189). A *Tomaj* helynév török nemzetségnévből való (R. Nagy: MNy. XXVII, 147). A -j magyar kicsinyítő volna GOMBocz: MNy. XI, 343, ZSIRAI: MNy. XXIII, 315 szerint; ez *Toma* (< török *Toman*) alakhoz kapcsolódhatott BÁTky: NNy. I, 41 szerint.

V.

A szentírási nevek használata.

Végigmenve a szentírási eredetű neveken azt látjuk, hogy jóval több az ótestamentumi (majdnem 40), mint az újtestamentumi (alig több húsznál) név. Oka talán az lehet, hogy az Ótestamentum nagyobb névanyaggal rendelkezik, tehát nagyobb

volt a választási lehetőség is. Ha azonban az előfordulás gyakoriságát és a nevek használatát is figyelembe vesszük, azt látjuk, hogy az egyes újszövetségi nevek aránytalanul nagyobb számban fordulnak elő latin és magyar alakban egyaránt. Úgy látszik, ezek alkalmasabbak voltak a becézésre, mert több becéző keresztnév szerepel az utóbbi csoportban, mint az előbbiben. S talán más okból is jobban kedvelték ezeket.

Szembeötlő az is, hogy kevés női név van közöttük. Általában a Szentírásban is kevés van. S az ott gyakran szereplő és kiemelkedő nevek fordulnak elő a VR.-ban is. Egyszer szerepel az *Anna*, *Magdolna*, *Mica* (általában férfinév), *Paulia* és háromszor a *Mária*. Itt is több a régi magyar női név, mint a szentírási. Úgy látszik, hogy a régi magyar női nevek tovább tartották magukat (vö. KOVALOVSKY, Az irodalmi névadás: MNy. XXX, 212). Azonkívül a nők kevesebbet szerepeltek bűnügyekben, mint a férfiak, azért csak elvétve maradt fenn a nevük is a VR.-ban.

Van azután két bibliai földrajzi név, amely több ember neveként szerepel: *Bethlehem* és *Jordan*. Mindkettő a XIII. században fordul elő először. Sem MELICH (SzlJövsz.), sem az OklSz. nem említi előbbi korból ilyen neveket. Az 1211-i tihanyi összeírásban a *Jordan* egy szakács neve (P.R.T. X, 503). A *Bethlehem* helynévből nálunk előbb személynév, majd család- és helynév lett. Lett belőle köznévi is (l. *Bethlehem* al.).

E földrajzi eredetű neveken kívül van még egy-két név, amely különösségével meglep bennünket. Ilyen az *Angelus*: *Angyolus*, *Christianus* és ezekkel kapcsolatban a *Deus* és a *Sanctus* név. Az *Angelus*-ra és a *Christianus*-ra itt találjuk az első adatot. A *Deus* és a *Sanctus* becézője (*Zentus*, *Sentus*) eléggé gyakori az 1211-i tihanyi összeírásban is (vö. TERESYÉNYI. Magyar közszoí eredetű személynévek az 1211-i tihanyi összeírásban 41). Sőt a VR.-ban ki kell emelnünk a 311. jegyzőkönyvet, ahol ezt találjuk: *Deus filius Sancti de villa inferioris Quer*.

Ha tovább vizsgáljuk a szentírási eredetű neveket, azt látjuk, hogy az ilyen nevekkal történő névadásban is érvényesültek a magyar névadási szempontok. Egy ilyen szempont, amikor a családi összetartozás ápolására és kifejezésére jelentéstani viszonyban levő neveket adnak, pl. *Csiperke* és leánya *Gilvád* stb. (vö. PAIS, Régi személynéveink jelentéstana: MNy. XVIII, 95). A szentírási neveket nézve ilyen viszony van a 330. jegyzőkönyvben *Gunter* fiainak nevei között, akiket *Dániel* három társának a nevére kereszteltek. 330: *Venatores Bubalorum de villa Ypu, citauerunt filios Gunter .f. Ananiam, Azariam, & Miffaelem ante Regem Andream*.

Ilyen viszony van *Szent Péter* és *Szent Pál* nevének egy családban való használatában: akár egymásután két testvér neveként, akár apa és fiú kapcsolatában. Itt az érzelem is

közreműködik a névadásban. Minden bizonnyal *Szent Péter* és *Szent Pál* közös ünneplése segítette ezt elő. 211: Helg... impecijt *Petrum* et *Paulum* filios Both Hodunogionis | 356: Stephanus ... impecijt *Paulū* de villa Paul, & *Petrum* fratrem eius, coram Betlem. — 176: *Paulus* de villa Rahas, filius *Petri*, impecijt *Paulum* ... | 282: Ioubagiones *Petri* filij *Pou*. — *Szűz Mária* és anyja *Szent Anna* is hatott a nevek adásában. A kevés női név között éppen két nővért találunk, akik *Anna* és *Mária* nevet viselnek, sőt a harmadik nőtestvérnek *Magdolna* (nyilván *Mária Magdolná*-ról) a neve. 353: ... paulus vxorem suam nomine Bud, & filiam nomine Huga, que in portionem duarum sororum iamdicti Auguftini .f. *Anne* & *Marie* cefferant, & illis mortuis, ad tertiam sororem praeftati Auguftini nomine *Magdalenam* deueniant.

Egy másik névadási szempont is érvényesül még a tárgyaltnak között. Az apa nevét kapja a fiú. Mégpedig vagy ugyanabban az alakban, vagy becézővel, megkülönböztetés végett. Bár ez lehet pusztán alaktani megállapítás is, mert a jegyzőkönyv szerkesztője is latinosíthatta az egyik nevet megkülönböztetésül. Teljesen azonos az apa és a fiú neve néhány jegyzőkönyvben. 125: *Michael* filius *Michaelis* frater Edemen | 254: impecierunt quoddam ioubagiones *Nicus* filij *Nicus* | 345: filios *Abfalonis* .f. Iohannem ... & *Abfalonem* | 357: ... in ius *Petri* filij *Petri*. — Az apa neve latinul, a fiú neve becéző formában van a következő jegyzőkönyvekben: 276: Sama castrēfis impecijt *Poufam* filium *Pauli* de villa Zolos | 247: Zabaria filio Ioannis de villa Iarū fine omni herede mortuo, vxor eius nupfit *Mico* filio *Nicolai* | 323: Dato igitur termino adduxit *Ioancam* comitem filium *Iohannis* comitis. 179: Nicolaus filius Angelus impecijt *Iuam* filiū *Ioannis* de decē marcis | 266: Simon ... impecijt *Liber-tinos* *Ina* & *Iouanc* filiorum *Ioannis* ... *Ina* & *Iohanc* ... *Iuan* & *Iohanc*. Annak ellenére, hogy ilyen eltérően vannak írva, annyit biztosan meg lehet állapítani, hogy az apa *Ioannes*, egyik fia *Iouanc*, tehát a *Ioannes* becézőjét viseli, a másik neve is a legutolsó adat szerint összetartozik a *Ioannes*-sel. Ennek eilene mondana az a megfontolás, hogy talán mégsem keresztelnének két testvért lényegében ugyanarra a névre. Bár ezt is el lehet képzelni abban az esetben, ha a becéző nevet nem érezték összetartozónak az eredeti névvel. T. i. van arra példa, hogy ugyanazon név változatait használják a családi összetartozás és a személyi megkülönböztetés jelölésére: 1327: Ad facies possessionum Stephani *Endre* et *Andree* filiorum *Endre* (Oklsz.; vö. PAIS: NyK. XLIV, 327).

Még egy föltűnő érdekességet találunk e nevek között. Néhány izmaelitának a neve is fönnmaradt e korból. Ezek is viselnek ótestamentumi nevet: 38: *Ismaelitae* de Nyr, *Elias* & *Peter* | 41: *Ismaeljtę* de Nyr, *Iiaz* & *Pentek* ... Lehetséges,

hogy mindkét esetben ugyanarról az emberről van szó; az *Iliáz* pedig az *Eliás* mohamedán változata. Van még egy jegyzőkönyvben izmaelitáról szó: 192: *Texa* Yfmaelita de Nyr... A *Pentek* és a *Texa* nevekről azt mondja KARÁCSONYI (Kik voltak s mikor jöttek hazánkba a böszörmények vagy izmaeliták? AkTörtÉrt. XXIII/7, 13), hogy bolgár hatásra vallanak, s abból az időből valók, amikor még a bolgárok között éltek. De az *Eliás*, *Iliáz* és *Peter* név határozottan keresztény környezetre mutat. Tehát a kereszténységre térésükkor ilyen nevet kaptak. — De nemcsak kaptak, adtak is.

Ők is hatottak a névadásban, helyesebben a név alakulásában, formálásában. 137: *Ibrachin* Archidiaconus de Zoboflou | 200: priftaldo *Ibrachin*. Az *Ibrachin* az *Abraham*-nak mohamedán változata. Föltűnő, hogy éppen egy főesperes viseli ezt a nevet. A poroszló mohamedán nevének nem kell annyira megütköznünk, hisz az izmaeliták elég sok állami hivatalt viseltek. De az előbbi esetben hatásról kell beszélnünk, s nem állíthatjuk, hogy a főesperes izmaelita eredetű lenne. Nehéz ugyanis elképzelni, hogy egy olyan népelemből, amely eléggé ragaszkodott vallásához, jusson valaki ilyen papi méltósághoz. — KARÁCSONYI (i. m. 16) a mohamedán nevek használatát és fennmaradását azzal magyarázza, hogy izmaelitáink még a XIII. század elején is fenntartották összeköttetéseiket az arabok aleppói főiskolájával, sőt a jeruzsálemi mohamedán iskolákat is látogatták.

VI.

Alaktani összefoglalás.

A nevek nagy része latinosan szerepel. A magyar nevek alakulásában a következő két csoportot különböztetjük meg:

I. RÖVIDÜLÉS.

„A keresztnev egyszerűen megrövidül s ez a rövidült alak kedveskedést, becézgetést fejez ki“ (MELICH: MNy. X, 105). Ószövetségi nevek: *Dan* (*Daniel*), *Ela*, *Elea*, *Ilia* (*Eliás*), *Gab*, *Gabrian* (*Gabriel*), *Iacob* (*Iacobus*), *yanta* (? *Ionathas*), *Ifepu*, *Ifeph*, *Ifu* (*Ioseph[us]*), *Iordan* (*Iordanis*, *Iordanus*), *Mih* (*Michael*), *Moys* (*Moyses*). — Újszövetségi nevek: *Bertholon*, *Berta* (*Bartholomaeus*), *Kelem* (*Clemens*), *Iuan* (*Iouanus* > *Ivanus*), *Luc* (*Lucas*), *Marc(u)* (*Marcus*), *Matu* (*Matthaeus* v. *Mathias*), *Paul*, *Poul*, *Pou* (*Paulus*), *Peter*, *Petur*, *Pet(h)* (*Petrus*), *Stephan*, *Cheph* (*Stephanus*, Csé[é]ffán).

II. KÉPZÉS.

A személynév megrövidül, és még képző is járul hozzá (vö. MELICH: MNy. X, 149).

Egyszerű képzők:

1. -a (illeszkedve -e): *Iaca* (*Iacob, Iacobus*), *Sama* (*Samson* v. *Samuel*), *Zaka* (*Zachaeus* v. *Zacharias*); *Dema* (*Deme-trius*), *Fila* (*Philippus*), *Matha* (*Mathias* v. *Matthaeus*), *Mika*, *Mice* (*Miclous, Nicolaus*), *Poula* (*Paulus*), *Peta* (*Petrus*), *Chepa* (*Csepanus*), *Tima* (*Timotheus*).

2. -ó (-ou): *Iacou* (*Iacob*); ? *Nican* (*Nicolaus*), *Mico*, *Micou* (*Miclous*).

3. -i birtoknévképző: *Marcusy, Thomasci*.

4. -d: *Michud, Mycud* (*Michael*), *Moyad* (*Moyses*), *Samud* (*Samson* v. *Samuel*); *Ianust* (-d helyett), ? *Iond* (*Ioannes*).

5. -k: *Iancu, Iohanc, Iouanc* (*Ioannes*).

6. -s (? -cs): *Danus* (*Daniel*), *Gabus* (*Gabriel*), *Iacus* (*Iacobus*), ? *Moys* (*Moyses*), *Samus* (*Samuel*); *Endus* (*Endre*), ? *vndoch* (*Andreas*), *Barlaus* (*Barnabas, Barlabas*), *Bartoleus* (*Bartholomaeus*), *Ianus* (*Ioannes*), *Lucus* (*Lucas*), *Nicus* (*Nicolaus*), *Micus* (*Miclous*), *Pous, Pos* (*Paulus*), *Petus* (*Petrus*), *Chepanus* (*Stephanus*).

Összetett képzők:

1. -ka: *Fileka* (*Philippus*), *Youanka, Ioanca* (*Ioannes*), *Mathka* (*Matthaeus* v. *Mathias*), *Pouca, ? Poca* (*Paulus*), *Petka* (*Petrus*).

2. -sa: *Ioufa, Iofa* (*Iosephus*), *Moy'a* (*Moyses*); *Luxa* (*Lucas*), *Mafa* (*Matthaeus*), *Nicsa* (*Nicolaus*), *Micusa* (*Miclous*), *Poufa* v. *Pous-a, Pofa* (*Paulus*).

3. -ska, -ske: *Miska, Mif'ke* (*Michael*).

4. -d + -s: *Paldus* (*Paulus*), *Michodeus, Michedeus* (*Michael*).

5. -ó + -d: *Symoud* (*Symeon*).

*

RAGOZÁS.

1. Magyar képzős alak latinosan van ragozva, ha össze-esik valamely latin főnév végződésével.

-us kicsinyítő képzős nevekből: A c c. 188: *Viba de villa Macra* ... impecijt ... *Danū* ... *fratre fuo Dano* | 318: *Achus & Butha* ... *impetierunt Gabum* | 388: *q(per) priftaldum nomine Lucum de villa Lomb* | 373: impecijt *Micū filium Alexandri* | 87: *impecierunt ... Chepanum* | 172: impecijt *Iacum* | 319: *impecierunt Ianum conuillanū fuum*. — Gen.: 337: *Forcos* ... *requifiuit ante Ladiflaum* ... *filios Cepani*. — A b l.: 182: *Priftaldo Iano, de villa Cheydreh*.

-a végződésű vagy -a kicsinyítő képzős nevekből: A c c.: 47: ... *Thomam, de nom. Toma* | 306: *Miros* ... *impecijt conuillanos fuos .f. Elam* | 346: *Iacum* | 244: *p(er) priftaldū nomine Samam de villa Burla* | 66: *impecijt Niculam* | 350:

Petam | 276: impecijt *Pouſam* filium Pauli | 58: impecijt *Timã* de villa Chijpud pro furto | 194: *Micam* | 283: impecijt *Ioan-cam* de villa Simonis. — Gen.: 102: filios Andree Comitis filij *Iofe* | 247: iuramentum *Micæ* (de genere Borfa) | 328: feruo *Micę* comitis | 348: Pangrati⁹ filius *Petæ* de villa Cupa | 343: filius *Pouſę* de Sucoroi | 38: filius *Pofe*. — Dat.: 323: *Micę* comiti.

2. Elvértve más végződés is kap ragot: 38: impeciere *Micoum* de villa Solomõis | 157: impecierüt ... *Iſoum* || 336: cum Priftaldo *Micone*.

3 Magyar tárgyrag is járul a nevekhez: 241: impecierunt Libertinos ... *Iſeput* ... *Chimont* ... *Belat*, *Egidut*, *Tadeufut* | 183: impecierunt ... *Ioubot*.

4. Néhány név ragozatlanul fordul elő, jeléül annak, hogy a nyelvérzék magyar alaknak érezte, bár alakja teljesen egyezik a latinnal: 42: per Priftaldum nomīe *Andreas* de uilla Egneg | 253: impecierunt quendam nomine *Angelus* de Gyou | 179: Nicolaus filius *Angelus* | 2: per Priftaldum *Thomas* de villa Kaboy | 241: impecierunt ... *Tadeufut* | 252: Paulia vxor *Perrus* (? *Petrus*).

5. Ugyanannak az embernek a neve többféle alakban van írva: 243: *Eſau* comes de Hugofa | 31: *Iſov* comes de Vgofi. 157: *Iſac* | 254: *Yſac* | 329: *Yſaac*. 219: *Miſca* | 215: *Miſka* | 216: *Miſka* | 212: *Myſka* | 213: *Myſca*. 388: q(per) priftaldum nomine *Lucum* de villa Lomb | 259: priftaldns ... nomine *Lucas* | 141: p(er) manum priftaldi fui nomine *Luxa* de villa Lomb. 102: *Andrea*, Chod, Nogione | 183: *Endre*, Hodnogio. 150, 265: *Mafa* de villa Sorou | 359: *Mathka* (servus). 367: *Symeon* Comes | 373: *Simon* (comes). Valószínűleg azonos két falu birtokosának a neve: 201, 202: villa *Peta* és 221, 230: villa *Petur*.

6. A *Paulus*-ból csonkult *Paul* ugyanabban a jegyzőkönyvben a *Paulus* ragozását követi: 13: *Paul* Sacerdos de villa Duba; de abl.-a: de *Paulo* Sacerdote | 353: feruus nomine *Paul*, majd *paulus* | 123: villa *Pauli* és villa *Paul* | 255: *Paul* comes venatorum; ue. 167: Iudice *Paulo*, comite venatorum. A bihari comes neve 269: *Paul*; egyébként 16 jegyzőkönyvben *Paulus*.

7. Ha egy jegyzőkönyvben hasonló nevű emberek szerepelnek, akkor megkülönböztetés végett egyik latinosan, a másik pedig becéző formában van írva. 340: Vfi procurator ſtatuit ante nos ... *Mih* ... *Michaelem*. 313: impecijt *Pouſam* & feruum .f. *Poſu* de praedio Her. 151: *Paul* de villa Vrhud ... Iudice *Pouſa* Archidiacono de Bychor. 247: *Mico* filio *Nicolai*. 133: Ciues caſtri de Nougrad de villa Sēbur .f. ... *Pouſa* ... eiusedē caſtri ioubagionibus .f. ... *Paulo*.

Rövidítések.

CSÁNKI = CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. — dom. = dominus. — EtSz. = GOMBOCZ—MELICH, Magyar Ety-mológiai Szótár. — GEORGES, LatWb. = GEORGES, Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch.⁸ 1918. — GOMBOCZ, MTNy. III. Alaktan = GOMBOCZ, Magyar Történeti Nyelvtan III. rész. Alaktan. — GOMBOCZ, Hangtört.: ÖM. II. = GOMBOCZ, Hangtörténet: Összegyűjtött Művei II. kötet. — Hn. = helynév. — imp. = impetitor. — KAR., KARÁCSONYI = KARÁCSONYI JÁNOS—BOROVSKY SAMU, Az időrendbe szedett váradi tüzesvas-próba-lajstrom (KARÁCSONYI jegyzetei lapszámmal jelezve). — KLWb. = A. SLEUMER, Kirchenlateinisches Wörterbuch.² 1926. — N. = néplyelvi adat. — NNy. = Népünk és Nyelvünk. — PPB. = PÁPAI PÁRIZ—BOD, Dictionarium Latino-Hungaricum. 1782. — PRT. = A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. — R. = régi adat. — ScriptRerHung. = Scriptorum Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edidit EMERICUS SZENTPÉTERY. — VR. = KARÁCSONYI—BOROVSKY, Regestrum Varadinense. — ~ Az azonos nevek felsorolásában alkalmazott jel.

A szövégi us rövidítő jeléül felülre tett ^a-es számot alkalmaztunk.

TARTALOM

	Lap
Bevezetés	3
I. A keresztségi névadás	3
II. A keresztnévek alakulása	6
III. Az ószövetségi személynevek	8
IV. Az újszövetségi személynevek	23
V. A szentírási nevek használata	42
VI. Alaktani összefoglalás	45

A kiadásért felelős: Galambos László.